

**Commentariorum ac disputationum, in tertiam partem divi
Thomae tomi quinque**

Priorum vigintisex Quaestionum eius Partis expositionem complectens

Suárez, Francisco

[Köln], 1617

Sectio prima. Vtrum Christus vt homo vere ac proprie sit, & dici poßit
seruus Dei.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-93775](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-93775)

tionem: seruus enim relationem dicit ad dominum, unde de ratione serui est, ut non solum sit subditus alteri, sed etiam omnino sit sub dominio alterius. Propter hanc ergo rationem disputationem hanc diuersam à precedenti propono, & quia ex diuersis Patrum locutionibus singularis, & propria difficultas in hac materia orta est primo ergo rem ipsam, deinde modum loquendi explicabimus.

SECTIO I.

Verum Christus, ut homo, vere ac proprie sit, & dici possit seruus Dei.

Prima sententia,

Fundamentum ex Concilio Romano, Concilio Francofordiensi, Adrian. Pap.

Concil. Alexand.

Autoritate Patrum, Chrys. st.

Prima sententia negat Christum, etiam cum illo addito ut homo, vere posse dici seruum Dei secundum propriam ac legitimam significationem huius vocis seruus; & consideratis omnibus conditionibus & imperfectiōibus, quas vera ac propria seruus includit ac requirit. Hanc sententiam sic expressam apud nullum antiquorum scholasticorum inuenio. Non tamen desunt nonnulli Theologi, qui non solum censent, hanc sententiam esse veram, sed etiam de fide definitam. Principium ac fere vnicū fundamentum huius sententiae sumitur ex definitione Concilij Francofordiensis contra Elipandum, qui Christum, sicut adoptiuum, ita & seruum appellare ausus est: quem aequè vtroque titulo Concilium reprehendit ac damnat. Vnde Adrianus Papa in sua epistola sic ait. Tanta nimirum vos temeritatis dementia deludi, ut adoptiuum eum filium, quasi purum hominem, calamitati humane subiectum, & (quod pudet dicere) seruum eum impii & ingrati tantis beneficiis, liberatorem nostrum non pertimescitis venenosa fauce susurrare. Cur non veremini, queruli obrectatores, Deo odibiles, illum seruum nuncupare? In quibus verbis (si quis recte perpendat parenthesim illam quod pudet dicere) magis damnat Pontifex serui, quā filij adoptiui appellationem. Et infra subiungit. Et si in vmbra Prophetiae, dictus est seruus, propter seruili formam conditionem, quam sumpsit ex Virgine, &c. nunquid propterea nomen serui ei imponere debemus? Vnde concludit, postquam cessauit vmbra, & manifestata est veritas, quae sub allegoria latebat, nō esse vocatum Christum ab Apostolis & Euangelistis seruum, sed dominum. Ac tandem. Nostrum (inquit) opus est ut finis serui per conditionem, & filij per gratiam adoptionis, opus eius est, ut sit vnicus, proprius & dilectus filius Dei. Similia multa habentur in epistola Concilij ad Episcopos Hispaniae, nam eodem modo damnant dicentes, Christum esse seruum, & dicentes, esse filium adoptiuum, ut videre licet praesertim in fine epistolae. Vbi ratio redditur, quia alia est persona proprii filij, alia serui, quā significatur, seruitutem non minus, imo magis, requirere personam alienam & extraneam, quam adoptionem. Ac denique exponuntur Scripturae, quae interdum Christum appellant seruū, ut intelligantur, non de conditione seruitutis, sed de humilitatis obedientia, quā factus est obediens vsque ad mortem. Huic concilio adiungi solet aliud antiquius, Alexandrinum scilicet, quod habetur in epistola 10. Cyrilli. Sed Concilium illud nihil ad rem praesentem facit, ut inferius videbimus.

Secundo fundatur haec sententia in Sanctorum dictis Primum sit Chrysostomi homil. 13. in epistolam ad Hebraeos, ubi ait, Christum nunc sursum sedentem ad dexteram Patris non esse ministrum nec seruū, sed hoc cuiusdam concessionis fuisse pro statu viæ. Vnde subdit. Si ut factus seruus, non mansit seruus, sic & minister factus, non mansit minister, non enim minis est sedere, sed stare. Quorum verborum sensus idem esse videtur, qui in Concilio Francofordiensi insinuat, nimirum Christum in statu viæ assumptum esse ministerium, & humilitatem serui, cum tamen secundum veritatem & propriam conditionem seruus non sit, alioquin etiam in gloria seruus mansisset,

A eum eandem naturae conditionem retineat. Secundum testimonium sit Athanasij sermone 3. contra Arianos. ubi ait, Christum interdum vocari seruū appellatione non veritate, ad eum modum (inquit) quo filius se solet seruū nominare, & ad hoc inferius adducit deferentiam à Paulo inter Moysen & Christum constitutam ad Heb. 3. dicente, Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo eius tanquam famulus, Christus vero tanquam filius in domo sua. Tercium Eusebij Emisen. qui in homil. 6. de Pascha dicit, oblatum esse pro nostro peccato hominem iustum, qualem nostra regio non habet: quia ne subuenire peccato poterat simili peccato obnoxius, nec interuenire pro seruū astratus legibus seruus. Vnde infra concludit offerendum fuisse eum, qui esset eiusdem generis, sed non eiusdem conditionis. & longe alterius libertatis. Quartum est Leonis Papae serm. 1. de Natiuitate, ubi sic inquit, Assumpta est de matre hominis natura, non culpa: creata est forma serui sine conditione seruili, quia nouus homo sit contemptus est veteris, ut & veritatem suscipere generis, & vitiū excludere vitiositatis. Quintum ex Augustino tractat. 3. in Ioan. circa illa verba, Lex per Moysen data est, &c. per seruū (inquit) lex data est, per Imperatorem indulgentia. Et infra, Seruus agere secundum legem potest, solui & reatu legi non potest. In Concilio etiam citato afferuntur verba Augustini ex quadam eius homil. 36. Dominus noster etiam in forma serui non seruus, sed in forma etiam serui dominus fuit. Sextum sit Cyrilli. Alexand. in expositione Symboli Niceni circa medium dicentis, Assumpsit autem (scilicet Verbum) formam serui ut liberi, non seruus existens ad libertatis reditus gloriam. In similitudine hominum factus est, qui in forma & in Patri aequalitate non homo existens, ut fieret in similitudine Dei secundum participium locupletatus est. In quibus verbis vltimis significat radicem, ob quam Christus ut homo non est seruus, scilicet, quia humanitas eius secundum participium diuinitatis locupletata est. Septimum sit Theodoret in impugnatione sexti anathematismi Cyrilli dicentis, Quamuis Apostolus naturam à Verbo assumptam, formam serui appelles quia ex se, & ut prior assumptione, talis est, tamen, vniuersae salutis nostrae locum habet seruus nomen. Vnde inferius ealocuteris Testamentis in quibus Christus seruus vocatur, indicat esse intelligendam ratione naturae assumptionis, ad explicandam conditionem, quam ex se habet, non statum, quem habet post vnionem.

Octauum & praecipuum testimonium est Damasceni lib. 3. de fide. cap. 12. in quo tractans de ignorantia, & seruitute respectu Christi, eodem modo de illis loquitur, & quae illas excludit ad hoc mysterio: & in summa ait, Si natura humana assumpta secundum se sumatur, & mente praescindatur à Verbo inueniri ex leigno: autem & seruam, verum ob personae identitatem atque indissolubilem coniunctionem futurarum rerum noticiam consecutam esse. Vnde subiungit, Quia illud quoque sciendum est, eum ne seruū quidem dicere nobis liceat, seruitutis enim ac dominationis vocabula non naturas indicant, sed ex eorum sunt generis, quae ad aliud referuntur, quemadmodum & paternitas & filietas vocis, haec enim non essentiam, sed affectionem & relationem ostendunt: nam quemadmodum de igne certum est nobis dictum est, si ex illis quibusdam cogitationibus id est, subtilibus mentis imaginationibus, id quod creatum est ab eo quod increatum est, se iuxta xerib, sane seruili ordinis esset caro, nisi Dei Verbo copulata esset: at cum se uel ei personae vniuersae sit, quoniam iam factio in seruilem classem redgetur: & adiungit rationem aliam, dicens, Nam cum vnus Christus sit, sui ipsius, profecto & seruus & dominus esse nequit: haec enim non ex eorum numero sunt quae simpliciter dicuntur, sed quae cum aliquo conferuntur. Cuiusnam igitur seruus erit? Patris ne ergo non omnia quae Pater habet, Filii quoque sunt: si quidem Pater seruus est, sui ipsius autem minime. Ex quo in fine concludit, Qui seruū eum dicunt, vnum Christum insinuant Nestoris in duos diuidum. Et ad testimonia, in quibus

bus appellatur seruus, eandem expositionem adhibet, scilicet, quod appellatione tantum ita interdum vocetur propter assumptam passionis humilitatem & eandem doctrinam indicat lib. 4. c. 8. & 19. quam etiam transcripsit Nicetas lib. 3. Theauri, c. 38.

Nicetas.

Scripturarum
testimonia.

Tertio possumus argumentari ex Scriptura, quæ primo loco afferenda fuisse, tamen, quia nihil ex ea potest firmiter asseri, nisi aliquo modo fundetur in Patrum autoritate, ideo hoc loco melius collocatur. Adrianus ergo argumentatur ab autoritate negatiua Scripturæ, quia nunquam in Testamento Novo Christus, seruus appellatur. Quod est signum, eam appellationem ubi in Testamento veteri reperitur fuisse figuratam, cum in nouo, eo quod in eo iam sit reuelata veritas, fuerit prætermissa. Ponderat deinde Adrianus, etiam in ipso passionis & mortis articulo, Christum non vocasse Deum, dominum, sed Patrem suum, dicens, Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste. Et in Cruce. Pater dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt. Et iterum, Pater in manus tuas commendo Spiritum meum. Si enim Christus se seruum agnosceret, certe aliquando verbis suis hoc esset professus, & maxime in eo tempore, in quo summam imbecillitatem assumptæ naturæ experiebatur: & tamen id non fecit, quin potius in eodem articulo passionis sese dominum & regem ostendit, Latroni paradisum promittens. Nec refert, quod in Cruce Patrem, Deum suum appellauerit, quia distincta est Dei, & domini appellatio, ut sumitur ex Damasceno lib. 4. de fide cap. 8. & 19. Vbi transiens verba Christi Ioann.

Matth. 26.
Luc. 23.

Ioan. 20.

20. Ascendo ad Deum meum, & Deum vestrum, significat ita Christum distinxisse, quia aliter est Deus noster, aliter ipse Christus, noster enim ita est Deus ut sit etiam dominus, non sic autem Christi, sed tantum Deus. Possumus etiam addere, quod in Nouo Testamento non solum Christus non vocatur seruus, verum etiam differentia in hoc constituitur inter ipsum & alios Prophetas quod in primis potest sumi ex parabola Matth. 21. de Patre familias habente vineam: ad quam iterum atque iterum seruos misit, tandem vero filium & heredem, hoc est, Christum, qui iam non seruus appellatur. Sumi etiam potest ex illo Pauli ad Heb. 3. Amplioris gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quanto amplioris honorem habet domus, qui fabricauit illam. Et Moyses quidem fidelis erat in domo eius tanquam famulus, Christus vero tanquam filius in domo sua. Vnde Augustinus tractatu 14. in Ioannem expendens illa verba, Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius, ut nosse inquit qua distinctione dictum sit, Pater diligit filium. Quare enim? Pater non diligit Ioannem? Et tamen non omnia dedit in manu eius. Pater non diligit Paulum? Et tamen non omnia dedit in manu eius. Pater diligit filium, sed quo modo pater filium, non quomodo dominus seruum: quomodo vnicum, non quomodo adoptatum.

Rationibus
probat
prima
sententia.

Quarto asserere possumus rationes, quas precipue Damascenus & Adrianus indicant. Prima est, quia Christus ut homo non est filius adoptiuus: ergo neque seruus. Patet consequentia, quia magis aliena est à filio naturali conditio seruitutis, quam adoptionis magisque extranea est persona serui, quam filij adoptiu. Vnde Christus etiam ad filios adoptiuos dixit, Ego non dico vos seruos, sed amicos, quia vera amicitia cum Deo, & filiatio adoptiua ita perficit hominem, & eleuat ad consortium diuinæ naturæ, ut de nominationem serui quasi expellere aut superare videatur: ergo multo magis filiatio naturalis huiusmodi denominationem auferet.

Secunda Christus ut homo, nullam habuit conditionem serui, nisi obedientiam & subiectionem ad Deum: sed hæc non sufficit ad constituendum seruum: ergo. Totum antecedens sumitur ex epistola Concilij Francofordien. ubi sic dicitur: Eius Christum Prophetam seruum nominauit, non tamen conditionem seruitutis, sed ex humilitatis obedientia, qua factus est

A Patri obediens usque ad mortem: in his enim verbis & conditionem serui à iure subiectionis & obedientie distinguit, docens, post eam hoc non sufficere ad proprium seruum constituendum. Quod certe per se manifestum est, homo enim ingenuus subditus & obediens est ei, cuius non est seruus, & deinde negat in Christo fuisse eam conditionem seruitutis, quæ præter subiectionem, ad propriam serui rationem requiritur. Hoc autem neque ibi probatur, nec declaratur, quamam sit hæc conditio seruitutis. Vnde quidam ita vtrumque præstant, quia ratio & conditio seruitutis præter subiectionem includit negationem quandam communicationis in proprijs bonis ipsius domini, & consequenter etiam includit negationem illius intimitatis vniōis & coniunctionis, ad quam illa bonorum communicatio consequatur: sed CHRISTVS ut homo ita fuit subiectus DEO, ut non fuerit distinctus personaliter à Deo: ex quo ortum est, ut summam cum illo habuerit communicationem in excellentia & maiestate, & omnibus bonis: hæc ergo ratio fuit Christus subiectus sine conditione serui. Maior supponitur ut manifesta ex Aristotele 1. Polit. cap. 3. & ex ipso met nomine serui: nam, si in nobis, in honore, & sede cum domino communicat, quid est cur possit seruus appellari?

Et potest præterea in hunc modum explicari, quia omnis alia conditio serui, potest in non seruo reperiri: si hæc vero cum alijs adit, seruus necessario constituitur: ergo signum est, hanc esse necessariam & quasi propriam conditionem seruitutis: antecedens patet, quia quod seruus non sit capax domini sed quicquid acquirit, acquirit domino, commune potest esse filijs, si humana iura id statuunt, & alijs subditis ingenuis, si hac conditione subijciuntur. Similiter, quod dominus habeat potestatem in seruum, ut eo vtatur in omnem vsum, commune etiam potest esse non seruis: nam pater potest similem potestatem habere in filium, imo etiam si Deus daret patri facultatem interficiendi filium, non ideo esset seruus, quia semper communicaret cum patre in honore, & in bonis: quia esset hæres eius: præter hæc autem nihil aliud reperitur in seruo, quod sit proprium serui ut sic, præter illam negationem communicationis in bonis. Confirmatur appposito exemplo, nam, si quis ancillam in uxorem ducat, hoc ipso definit esse ancilla, ut indicauit Leo Papa epist. 92. ad Rusticum, dicens, nuptiarum fœdera tunc esse legitima si sint inter ingenuos: id autem non est, nisi quia matrimonij vinculum quodammodo facit vnum ex duobus, ita ut eisdem bonis & honoribus ac titulis fruatur: & ideo Arist. 1. Polit. cap. 1. barbaros appellat eos, apud quos uxores in seruorum gradu habentur: ergo signum est, illud consortium & communicationem in bonis repugnare seruituti. Multo ergo magis personalis vniō inter humanam & diuinam naturam excludit à Christo ut homine rationem serui, & ab humanitate assumpta, statum seu conditionem seruilem: nam in eodem throno cum Deo collocata est, ut constat Apocal. 5. & 7. & ipsamet diuinitate est sanctificata & Deificata, ut super q. 7. late vidimus, & eadem latræ adoratione cum Deo colitur, ut q. 25. videbimus. Ac denique eisdem honoris titulis gaudet: nam hic homo est vere Deus & creator, ut q. 16. late visum est, qua ratione dixit Cyril. Epist. contra libidinosos, citata in VI. synod. act. 6. tom. 5. Verbum propria gloria carnem illustrans, Deum decentibus dignitatibus illam impleuisse, & Athanas. ibidem citatus in Epist. ad Euphichium ait, Carnem propter vniōem ad Verbum & gnominem dignitatem accepisse.

Secunda opinio est, Christum ut hominem esse & appellari posse seruum Dei. Hanc docuit expresse D. sententia Tho. in hac quaestione. art. 1. ad 2. ubi tam proprie ait Christum ut hominem appellari seruū Patris sicut subiectū Patri, quod late prosequitur toto articulo

secun-

Arist.

Leo Papa.

Secunda
sententia.

D. Thom.

Palud.
Caetan.Bassol.
Durand.Fundamen-
tum ab anti-
quitate Scri-
pturae.
Isai 42. 43.
49. 52. & 53.Matth. 12.
Zach. 3.
Ezech. 34.Eusebii
modus rei
citatur.

Cyrillus.

secundo. Et infra q. 23. artic. 4. ad 3. in hoc constituit A
differentiam inter seruitutem & filiationem ado-
ptiuam, quod illa non tantum respicit personam,
sed etiam naturam; & ideo potest Christo vt homi-
ni attribui. Quibus locis manifeste supponit D. Th.
vinionem hypostaticam non exclusisse ab humana
naturam eam conditionem seruitutis, quam habet co-
naturalem: & ab ea vt sic ait Christum vt hominem
denominari seruum. Eandem sententiam tenet Pa-
lud. in 3. d. 12. q. 3. in primo dicto tertie opinionis, &
Caetan. hic art. 1. & 2. & omnes Thomistae. Ex quibus
quidam recens autor scripsit, vt am Theologiam, i-
mo & ipsam fidem, docere, Christum vt hominem
esse seruum. Ex antiquis etiam hoc tantum certum
supponit Bassol. in 3. d. 9. arg. 1. & in solutione id pla-
ne admittit. Durandus etiam (quamuis hoc expresse
non attingat) cum admittat, Christum vt hominem
esse filium Dei adoptiuum, a fortiori hoc dicet, & i-
dem censendum est de Ricardo & Scoto. Imo, cum
D. Th. hoc ex professo docuerit, & reliqui Theo-
logi antiqui sine disputatione id transegerint, videtur
sanctam tanquam certum & indubitatum id supposui-
se. Probat autem primo ex Testamento veteri, in
quo frequentissime Christus nomine serui appella-
tur, vt Isai 42. *Eccce seruum meum: suscipiam eum, & c.* Qui
locus de Christo exponitur Matth. 12. vt infra latius
dicam. Idem Isai. 45. 49. 52. & 53. & Zachar. 3. est in-
signis locus. *Adducam seruum meum Orientem, & Eze-
chiel. 34. Suscitabo super eas pastorem vnum seruum meum
Dauid.* Sed ad hanc & similia testimonia responderi
solet ex Adriano & Damasceno supra, Christum il-
lis locis esse dictum seruum appellatione, non veri-
tate, id est, allegorica & metaphorica appellatione,
nam, quia in Scriptura veteri nondum erat Euange-
lica veritas propalata, ideo ad humilitatem Christi,
& obedientiam praedicandam sub ænigmatate serui
appellatur. Verum tamen contra hanc expositionem
obici potest primo, generalis regula interpretandi
Scripturam, quia, vbi potest sine incouenienti, cum
propriate intelligi, non est facile ad metaphoras
recurrendum, quod maxime est in hac materia ob-
seruandum, ne occasio demus haereticis, simi-
liter respondendi, quando ex simili verborum pro-
prietate, contra eos offendimus, & hominem esse
verum Deum, & Deum, verum hominem vereque
passum, mortuum, &c. Nam quod in proprietate
huius appellationis nullum sit maius incoueniens,
quam in reliquis, patebit ex dicendis. Secundo, quod
in his locis nullum est metaphora indicium, quia
non agitur in eis specialiter de obedientia aut humi-
liatione Christi per passionem, sed potius de excel-
lencia & potentia eius, vt patet ex verbis illis Isai. 42.
*Eccce seruus meus, suscipiam eum, electus meus, complacuit
sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, iudi-
cium Gentibus proferet, & cetera vsque ad illud, & le-
gem eius in sula expectabunt,* vbi Hieronymus notat:
*Nec mirum si seruus vocetur, factus ex muliere, factus sub le-
ge, qui cum in forma Dei esset, humiliauit se, formam serui
accipiens, & habitum inuentus vt homo.* Vbi consulto vi-
detur racuisse humiliationem passionis & mortis,
vt significaret, ob incarnationem solam dictum esse
seruum. Similiter Isai 52. *Eccce (dicitur) intelliget ser-
uus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde.*
Vnde non alia ratione videtur Christus appellari ser-
uus his locis, nisi vt denotetur, sermonem esse de il-
lo vt homine, & ratione assumptae naturae. Vnde
Cyrillus lib. ad Euxipium: *Si quis (inquit) dicat, seruum
eum appellari propter vocem sanctorum Prophetarum, nullo
modo offendi deat: cognouerunt enim per reuelantem eis Spi-
ritum Sanctum, quod Verbum ex Deo Patre fieret homo.* V-
bi primum expendo, quod solam Incarnationem
reddat vt sufficientem causam illius appellationis.
Deinde, quod satis significat, illam appellationem
esse propriam, cum sine offensione dicat posse a no-
bis vsurpari, quod non semper licet in metaphoricis

locutionibus. Vnde & statim declarat, appellationem
hanc cum naturali filiatione non repugnare, dicens,
*Erat quidem & sic liber tanquam filius, neque sic tamen men-
suram exinanitionis optime facta faciebat contemptibilem,
configuratus nobis, seruitutis iugo subditus.* Nec refert,
quod ibidem enumerat Cyrillus aliquos actus hu-
ius seruitutis, qui non conueniebant Christo ex de-
bito seruitutis, sed ex dignatione & humilitate, vt
soluere tributum didrachma, & sub di legibus & tribu-
tis. Non enim hanc asserti Cyrillus, vt significet appel-
lationem serui ab his vel similibus actibus esse de-
sumptam, cum aperte dixerit, humanationem seu
incarnationem Filij Dei fuisse propriam eius cau-
sam, sed adducit illa ad exaggerandam exinanitione-
nem, & extensionem (vt sic dicam) seruitutis Christi,
quomodo dicere etiam Patres solent, Christum non
solum Dei, sed etiam hominum seruum factum esse,
vt videtur licet apud August. conc. 3. in Psal. 103. v-
bi illud Isai. 55. *Iustificabit ipse iustus seruus meus multis,*
citatur iuxta translationem Septuaginta, *in iustificare ius-
tum bene seruientem multis.*

Secundo principaliter probari potest hanc senten-
tia ex nouo Testamento: ex quo in primis asserti po-
test citatus locus Matth. 12. vbi de Christo exponun-
tur verba Isai 42. Sed hic locus non omnino con-
uincit, cum quia Euangelista non tribuit Christo ap-
pellationem illam, sed tantum refert, quid de eo di-
xerit Isaias, non tamen declarat, an proprie vel me-
taphorice ita Christum nominauerit: tum etiam,
quia Matthaeus non citat, *Eccce seruus meus*, sed, *Eccce
puer meus*, Graece, *παῖς μου*, iuxta Septuaginta. Quae vox
est magis ambigua, quamuis vbi non commode po-
test referri ad gratiam, seruum tantum significare so-
leat: & ideo in praesenti hoc discrimen non multum
referat, vt indicauit etiam Hieron. epist. ad Al-
gasia, q. 2. & ad Tit. 1. vbi ait, vocem Hebraicam
proprie significare seruum. Sumitur etiam ex Aug-
lib. 20. de Ciuit. cap. vlt. & lib. de vnit. Ecclesiae, c. 7,
vbi indifferenter his vocibus vtitur, *puer, filius, & ser-
uus*. Possumus etiam asserere illud Matth. 11. *Conuenerit
tibi Pater, Domine caeli & terrae, &c.* in his namque verbis
Christus appellans Patrem suum Dominum, seipsum
seruum profiteri videtur. Responderi autem potest,
potius ex hoc loco oppositum colligi, ita enim di-
tinguenda sunt verba illa, vt Patrem suum vocet,
Dominum autem non suum, sed caeli & terrae. Sed
quoniam hanc interpretationem bona fit, nihilominus
Athanasius serm. 3. contra Arianos ex hoc loco probat,
Verbum postquam venit ad opus Patris absolu-
endum, & formam serui accepit, Patrem suum Do-
minum vocasse, quia, quando illum appellat Domi-
num caeli & terrae, res omnes ab ipso conditas, no-
mine caeli & terrae complectitur, inter quas Christus
vt homo enumeratur: non ergo seipsum excludit,
sed suum etiam Dominum, Patrem appellat. Sicut i-
bidem exponit illud Prouerb. 8. *Dominus possedit me
in initio viarum suarum, &c.* Nam ibi interpretatur,
loqui sapientiam incarnatam, & ideo vocare Deum,
Dominum. Ex quibus & aliis testimoniis, sic Atha-
nasius concludit: *Mertito igitur, quia nos seruus, cum talis
effectus erat, quales nos eramus, seruus appellatur, atque id
studio humani generis ita fecit, quae nobis ex natura (serui)
vbi suscepserimus spiritum Filij, fiducia esset, cum qui natu-
ralis Dominus noster erat, Patrem ex gratia non nate. Ca-
terum, quem admodum nos, cum Dominum nostrum Pa-
trem vocamus, non in se ipsam nostram naturam serui-
tatem, quippe qui eius opera sumus: ipse enim fecit nos, & non
ipsi nos: ita, cum Filius, serui specie susceptus, has voces edit,
Dominus creauit me, in se ipsam non debemus diuinitatem in illo
aeternitatem, aut cum in principio Verbum diuinitatem in illo
bus verbis nonnulla continentur, quae non parum
huius sententiae fauent: vnus est, sicut in nobis non re-
pugnant tibi naturalis seruitus Dei & filiatione adopti-
ua, ita in Christo non repugnare naturae filiatione
Dei cum seruitute in assumpta natura. Aliud est, ad
vni.*

vniversale Dei dominium pertinere, vt sit dominus Christi, quatenus homo est, quandoquidem sub ea ratione inter res conditas continetur. Vltimum denique est (quod nunc agimus) interpretatio prae-dictorum Christi verborum, quae sane non est proprio & genuino sensu aliena, nam propter naturalem filiationem Christus ita distinxit, vt specialiter Patrem suum appellauerit, propter generalem autem omnipotentiam & actionem dominum vocauerit celi, & terrae, in quo non quidem expressè, & quasi speciali titulo, tamen saltem implicite & confusè ac generali ratione, se ipsum vt hominem sub illo dominio comprehendit. Ac denique (quidquid sit de formali sensu verborum) tamen mediate (vt sic dicam) non est dubium, quin ex illo optimum sumatur argumentum; quia certum est in nominibus celi & terrae continens sumi pro contento; atque adeo illis comprehendere quidquid sub Deo celi & terrae ambitu continetur, Christus autem vt homo sub Deo est, cum sit minor Pater, & sub celi ac terrae ambitu continetur: est ergo Deus, dominus eius, & consequenter ipse seruus, cum hæc duo correlatiua sint.

Potestq; hoc testimonium seu argumentum confirmari ex verbis illis Pauli. ad Corinth. 3. *Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus vero Dei: nam Christus Dei esse dicitur, quia Deus in suum honorem ipsum fecit Christum, vt Paulus ait ad Hebr. 3. & Petrus i. canon. cap. 3. ergo vt sic sub Dei dominio continetur. Item confirmari potest ex illis verbis Christi, Ioan. 20. Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum: nam, vt hic D. Thom. art. 2. in arg. 3. Sed cont. notauit, Christus his verbis se ipsum Patris seruum professus est: atq; adeo idem est dicere Deum meum, ac, Dominum meum. Respondent autem aliqui ex Damasceno lib. 4. de fide, cap. 8. & 19. non sine causa, non dixisse Christum, Deum nostrum, sed diuissime dicendo, Deum meum, & Deum vestrum; sicut non dixit, Patrem nostrum, sed dimisit, dicens, Patrem meum & Patrem vestrum: significauit ergo in illa diuisione, aliter Patrem esse Deum suum, quam nostrum: nam ita est noster Deus, vt sit etiam dominus; ita vero est Deus Christi, vt non sit dominus eius. Sed in primis hæc interpretatio seu quod Christus in ea diuisione hanc diuersitatem indicauerit, nullum habet fundamentum in textu Euangelico, vt per se patet, quia nullum ibi est verbum, quo Christus indicet, Deum non esse dominum suum. Vnde Euthymius ibi querens, cur Christus ita distinxit, & non dixerit, Deum nostrum, non reddit illam rationem, sed quia, licet homo factus sit (inquit) & frater eorum natura humanitatis, honore tamen plurimum ab eis differat: & diuinitate vnione, atque impeccabilitate. Augustinus vero tract. 121. Neque hic (inquit) dixit, Deum nostrum: ergo & hic aliter meum, aliter vestrum; Deum meum, sub quo & ego homo sum. Deum vestrum, inter quos & ipsum mediator sum. Rupertus vero lib. 14. in Ioan. Deus meus est (inquit) quia creaturam eius id est, hominem assumpsit, Deus autem illorum est, quia non aliud, quam homines sunt. Non ergo Euangelicus textus illam differentiam requirit. Neque etiam habet fundamentum in Damasceno: verba enim eius sunt. Non dixit, Deum nostrum, sed Deum meum, si subtili mentis agitatione id, quod oculis cernitur, ab eo, quod mente sola percipitur, distinguas, & Deum vestrum, vt opificem ac dominum. In quibus verbis potius Damascenus sentit Deum non alia ratione dici alicuius Deum, nisi quia est eius opifex ac dominus: ideoq; Christum Dominum non simpliciter dixisse, Deum nostrum, sed diuisione prædicta usum fuisse, vt denotaret non esse opificem suum ac dominum simpliciter & absolute secundum omnia, quæ in ipso sunt, sed solum secundum humanitatem assumptam: hoc enim est, quod ait, Si subtili mentis agitatione id, quod cernitur, ab eo, Fr. Suarez, Tom. 1.*

A quod mente concipitur, distinguas, esse autem opificem ac dominum nostrum secundum omnia, quæ sumus. Et ita intellexit illum locum Scholasticus Damasceni Clichtouzeus dicens, *Humanam naturam insinuauit Christus, cum Deum Patrem, Deum suum appellat: nam, secundum diuinam, non recte Deus Christus diceretur, si quidem ipse cum Filio suo vnus est Deus, sed secundum humanam naturam, Deum Patrem Christus suum vocat Deum, quoniam vt homo, formatus est ab eo, factus & productus: & consimili quaeritione Deus Pater, noster Deus dicitur, quoniam ab eo creati sumus atque adesse perducit. Et adducit optimum locum Cyrilli lib. 12. in Ioan. cap. 51. vbi eadem verba tractans inter alia inquit, Quamuis Dei secundum naturam sit Filius, Deum tamen suum nuncupauit: vt quemadmodum nos ad supernaturalem dignitatem per ipsum ascendimus, sic & ipse, quoniam homo factus est, Deum nostrum in Deum suum habeat, licet vere ac secundum naturam filius sit. Non ergo conturbetur, cum Patrem Deum nomen suum, sed diligenter considera, Patrem quidem suum esse naturam, Deum autem nostrum vt creatorem & dominum: sed, quod sibi natura inest nobis largitur, vt communiter Patrem appellemus, & quod nostrum est, quoniam naturam nostram assumpsit, sibi rursus accommodat, cum Deum nomen suum, vtique vt creatorem & Dominum suum, quatenus homo est: hoc enim titulo dixerat Cyrillus appellari Deum nostrum, eumq; titulum Christum vt hominem sibi accommodasse seu, surpassasse. Neque ab hac expositione discrepat Concilium Alexandrinum in epistola ad Nestor. quæ est 10. inter epistolas Cyrilli, & recepta in Concilio Ephesino, & habetur tom. 1. illius capit. 14. vbi ait, Verbum vt Deum, Deum Patrem suum appellare, hominem tamen factum esse: proindeque secundum legem humanam natura congruentem, Deo subiectum esse: & infra, Vt, homo igitur, & ad exinanitionis conditionem, quod spectat, æquè ac nos, se subditum fateatur. Notandum sanè est verbum illud, æquè ac nos, &c. nam in primis docet Concilium, hac professione, quæ confitemur Deum nostrum, profiteri nos esse subiectos Deo, & consequenter ipsum esse nobis superiorem & Dominum: & hoc ipsum professum esse Christum vt hominem, appellando Deum suum, & sub ea ratione esse æquè Deo subiectum: ergo & Deum æquè esse dominum eius; & in eundem fere modum tractat hunc locum latè Hilar. lib. 11. de Trinit. aliquantulum à principio, cuius verba statim referam.*

Ratione denique hoc declaratur, quia, quamuis verum sit, nomina Dei & Domini in rigore esse diuersa & illud esse propriè nomen naturæ, hoc potestatis, tamen ita sunt coniuncta, & æqualia (vt sic dicam) quatenus in Deum conueniunt, vt æquè latè pateant, si sub aliquo respectu ad creaturas respiciant, vel potius à creaturis respiciantur: ergo hoc ipso, quod Deus dicitur alicuius Deus, necesse est vt sit etiam illius Dominus, & è contrario: ergo hoc ipso quod Christus vt homo vocat Deum suum, virtute vocat dominum suum. Quis enim sibi persuadeat, Deum alicuius esse Deum, cuius non sit dominus? ac si diuina dominatio non tam latè pateat, quantum quælibet alia habitudo, sub qua possit Deus dici alicuius Deus. Etenim, eum Deus per se se & absolute sit Deus, quid nam addi potest, cum dicitur esse alicuius Deus, nili vel habitudo vltimi finis, vel primi principij, vel alia similis? Ad hunc enim modum dixisse videtur Iacob. Genes. 28. Si fuerit Dominus Deus mecum, &c. erit mihi Dominus in Deum; id est, illum venerabor & colam vt supremum numen, in eo fidam, ei gratias referam, tanquam supremo auctori bonorum omnium: nullus autem ita recognoscit Deum suum, quin etiam recognoscat illum dominum suum, & se seruum eius. Quia non potest Deus non esse auctor illius, cuius est vltimus finis, nec potest non esse dominus eius, cuius est

LII auctor,

Clichto-
uzus.

Cyri-
llus.

Concil.
Alexandr.
Ephesinu.

Genes. 28.

Hilarius. autor. Hinc Hilarius dicto lib. 11. de Trinit. col. 8. à principio ex hoc loco Ioannis quem tractamus, colligit, per assumptionem carnis factum esse, ut is, qui erat Pater Filius, inceptus esse Deus Christi; Dum qui in forma Dei erat, repertus est in forma serui: seruus enim non erat, cum esset secundum spiritum Filius Dei; & secundum commune iudicium ubi non est seruus, neque dominus est. Deus quidem & Pater natiuitatis est vnigeniti Dei, sed ad id, quod seruus est, non possumus nisi tunc dominum deputare, cum seruus est. Quia cum ante per naturam non esset seruus, & postea secundum naturam esse quod non erat cepit, non alia dominatus causa intelligenda est, quam quae exiitit seruitutis: tunc habens ex natura dispensatione dominum, cum praeuit ex hominis assumptione se seruum. Manens igitur in forma serui, qui manebat ante in Dei forma homo Christus Iesus locutus est, Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, D. um meum & Deum vestrum. In quo discursu euidenter supponit Hilarius, Christum, appellando Deum suum, eum vt hominem, dominum recognouisse: & in hoc solum incumbit, vt ostendat dominatum illum non conuenire Patri ab aeterno in Filium quem genuit, sed in tempore in Christum seruum factum ratione humanitatis assumptionis: atq; hoc modo respondet Arianis, qui haece verba ad Christi diuinitatem referebant. Vnde ita concludit. Si igitur hac seruus & ad seruos locutus est, quo modo professio ista non serui sit, & ad eam magis naturam, quae non in natura serui sit, transferetur, cum ei, qui in forma Dei manens formam serui assumpsit, quasi seruus ad suos conuenerit, non nisi ex eo tantum possit esse quod seruus est? Pater igitur sibi ita vt hominibus Pater est, & Deus sibi ita vt seruus Deus est. Et cum hac omnia ad homines seruos homo in serui forma. Iesus Christus loquatur, non ambigitur, quin Pater sibi vt ceteris sit ex ea parte qua homo est, & Deus sibi vt cunctis sit ex ea natura, qua seruus est. Quae vltima verba nimium fortasse probare videbuntur propter id quod insinuat de paternitate, sed non oportet intelligi secundum omnimodam aequalitatem, & specificam rationem, sed secundum proportionem, & rationem communem, vt infra quaest. 23. latius explicabo.

Ill. sum. Quod si haece, quae diximus de interpretatione horum verborum Christi, satis fundata sunt, ex eis vltius colligere licet, Christum vt hominem in morte sua non solum Deum vt Patrem, sed etiam vt dominum inuocasse, illis nimirum verbis, Deus meus Deus meus, vt quid dereliquisti me? Ostensum est enim perinde esse confiteri aut inuocare Deum suum, quod dominum suum. Non ignoro diuinum nomen, Eli, quo ibi vsus est Dauid Psal. 21. cuius verba Christus vsurpauit, iuxta proprietatem Hebraicam, sumptum esse ex attributo fortitudinis diuinæ; vt idem fuerit Christo dicere Eli, Eli, ac si diceret, Fortis meus, Fortis meus, seu, Fortitudo mea. Hoc tamen nihil obstat, quin potius deseruire potest ad declarandam rem de qua tractamus, nam licet nomina diuina ex diuersis attributis sint desumpta, vt sub ea ratione nominetur, vel inuocetur a nobis, quae pro negotij, vel occasionis opportunitate maxime videtur accommodata, vt Christus in praedictis verbis vsus est nomine fortitudinis, quia pro humanitatis imbecillitate, ea tunc maxime indigere videbatur: nihilominus tamen per huiusmodi confessionem vel inuocationem recognoscitur Deus ab homine, vt supremum principium, à quo pendet; & cuius est dare auxilium & fortitudinem, & cetera bona: hoc autem idem est, quod recognoscere Deum vt supremum dominum etiam si non inuocetur nomine à dominio sumpto, vel dominum formaliter significante: ergo perinde fuit Christo dicere Eli, Eli, ac si diceret, Domine fortitudo mea, esto mihi in Deum protectorem, quoniam fortitudo mea & refugium meum est tu. Psal. 17. & 30.

Tandem adiungere hic possumus verba illa, quae Christus dæmoni tentanti respondit, Matth. 4. Do-

minum Deum tuum adorabis, & illi soli seruires, & illud, Non tentabis Dominum Deum tuum: quamquam enim haec generatim de omnibus scripta sint, Deut. 6. tamen à Christo sunt vsurpata, vt ad se etiam pertinentia: ergo in illis confessus est non tantum Deum, sed etiam dominum suum. Nec dici potest, Christum ille verba attulisse, quae de puris hominibus dicta sunt, quia dæmon nihil amplius de illo quam de puro homine sentiebat. Nam, vt Hieronymus ibi ait, Falsas de Scripturis diaboli sagittas, veris Scripturarum frangit clypeus. Non ergo attulit ibi Christus testimonia Scripturae, quae secundum fallam tantum dæmonis existimationem, sed verè ac propriè ipsum comprehendere. Vnde rectè ibi Iansenius cap. 14. Concord. Scripturam (inquit) male citatam, alia Scriptura rectè adducta, seu clauum clauo reuoluit. Et quamuis nonnulli Patres, vt Hilarius & Hieronymus, dicant, Christum his verbis se indicasse dominum ac Deum, quem dæmon adorare potius quam tentare debuisset, tamen planus & literalis sensus est, Christum repulisse tentationem, ostendentem ex Scriptura, ea quae dæmon petebat, contra diuina esse praecepta. Quod à quouis pio homine responderi poterat, vt Iansenius ait. Denique ex re ipsa, quae his verbis continetur, potest sumi non inefficax argumentum, nam certum est, Christum vt hominem debuisset tribuere Deo illud genus adorationis & cultus, quod verbis illis omnibus praescribitur, Dominum Deum tuum adorabis: ille autem cultus non tribuitur tantum Deo vt Deo, sed vt domino, vt verba ipsa praeseferunt: imo in recognitione supremi ac diuini dominij hic diuinus cultus magna ex parte consistit: ergo Christus vt homo Deum vt dominum confitetur & adoratur.

Ex his ergo omnibus videtur haece Christi serui. Epiphanius ex nouo testamento sufficienter probari, & non sine fundamento dixisse Eliam Cretensem in scholijs ad Greg. Naz. orat. 1. versus finem circa illa verba, Paucis iustitiae sanctificationis, redemptionis, hominis serui, dixisse (inquam) Quod autem seruus etiam & homo factus sit, totum Euangelij & Apostolicum epistolarum volumen plenum est, ubi ipse adducit testimonium aliud in hac materia vulgare ad Philip. 2. Formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & c. ubi per formam serui sine dubio intelligit Paulus naturam humanam, vt in superioribus à nobis explicatum est. Sed nihilominus hic locus aliquibus non videtur conuincere, quia ex eo solum habetur, Christum assumpsisse formam, quae de se est seruilis conditionis, non tamen quod constituerit Christum seruum: quia potuit vnione impediri. Sed in primis, si infra ostenderimus, vnionem non potuisse hoc impedire, nec excludere ab humanitate naturalis conditionem seruitutis, constabit, etiam hoc Pauli testimonium esse satis efficax. Et deinde Paulus non solum ait, assumpsisse Christum, formam seruilem, sed formam serui, id est, quae seruus ipse constituitur est sicut dicitur assumpsisse formam hominis, id est, quae homo factus est, vt rectè ibi intellexit Adamas cum ceteris expositioribus.

Tertio principaliter probatur haece opinio ex sanctis Patribus. Primus sit Cyrillus, quem iam adduximus in lib. ad Euoptium, in defensione sexti anathematismi, & in epistola 10. cum Concilio Alexand. suscepta in Ephesino: & Præterea lib. 12. Thesauri c. 15. circa finem, Serui (inquit) Dei nos sumus secundum naturam, ipse dominus quidem secundum naturam, quia Deus sed seruus factus est quia vere homo; ubi notanda est illa causalitas, non enim fundat hanc seruitutem in humilitate, vel ministerio aliquo, sed in veritate humanæ naturæ: & quia de ratione veri hominis est, vt sic etiam seruus Dei. Præterea idem Cyrillus Dialog. 6. de Trinit. ante medium. Nonne (inquit) quando factus est homo, tunc & in serui forma uersus est dicitur? Proinde necessario intelligendum est, ante aduentum in carnem

Psal. 17.
30
Matth. 4

Tentat
Patri
fand
tam

Cyri
d

in carne, non in serui forma fuisse Verbum, quod ex Deo apparuit, sed in denominatione naturali, & in propriis sublimitatibus, in quibus manere non magnifici propter charitatem in nos, appellatus est, seruus. Paulus autem inferius quaedam verba subdit, quæ videri possunt huic sententiæ ob stare, dicens, Quoniam autem secundum naturam est Deus & Dominus, permittit, & offensam, & ignobilitatem seruitutis ex clementia gloria victam aboleri. In quo insinuat, eam seruitutem solum fuisse in apparentia & humilitate passionis, ideoque esse abolutam per gloriam resurrectionis. Sed si quis accuratè aduertat, non ait Cyrillus abolitam fuisse seruitutem, sed ignobilitatem & offensam seruitutis, quod inferius clarius dicit, dispensationi secundum carnem ad breue tempus permisisse seruitutis modum, postea vero ad claritatem naturalem dominici rediisse: hunc ergo modum seruitutis, prius vocauit ignobilitatem seruitutis, eundemque dicit esse ablatum seu mutatum per gloriam resurrectionis: ignominia autem seruitutis in hoc posita fuit, quod non solum seruus Dei ratione assumptæ naturæ factus est, sed etiam tractari voluit vt vile mancipium, non aliter quam si ratione culpæ esset obnoxius seruituti. Aliud testimonium eiusdem Cyrilli ex Dialog. 4. expendimus inferius commodiori loco.

Secundum testimonium sit Athanasii, cuius apertum locum supra attulimus ex serm. 3. contra Arianos. Sed alius est manifestior in serm. 3. fol. 4. ubi inquit, Quatenus in confesso est eum hominem esse factum, nihil discrimini attulerit, siue seruus, siue filius hominis appelleretur. Omnes enim istiusmodi vocule in ratione humanitatis bene & proprie competunt: illæque omnia non substantiam Verbi, sed hominem eum fuisse demonstrant. In quo testimonio expendendæ sunt illæ duæ voces, bene & proprie, quibus satis declarat Athanasius se non metaphoricè esse locutum. Est aliud testimonium apud eundem Athanasium tom. 2. in epistola contra Eusebium pro Nicena Synodo, ubi tractat locum illum Prouerb. 8. Dominus possedit me: sed non oportet verba referre, quia sunt fere eadem cum superius adductis.

Tertium testimonium sit Nazianzeni, cuius verba quædam ex orat. 1. superius citauimus, quæ videri possunt non adeo vrgentia, quia cum nomine serui alia enumerat, quæ non proprie, sed per metaphoram Christo conueniunt. Tamen in orat. 35. quæ est 1. de Filio, & 3. de Theolog. circa finem enumerat fere omnia prædicata, quæ ratione humanitatis proprie de Filio Dei dicuntur; & inter ea ponit nomen serui: imo sentit abiectiora esse illa nomina, quæ humanitatis mortalitatem indicant, quam serui nomen. Tu (inquit) mihi contra, illas ingratitudinis tuæ voces enumera, has v. delictæ, Deus meus, & Deus vester, maior, creauit, fecit, sanctificauit, seruum etiam (si ita lubet) & obedientem adiunge, & infra, Adde etiam, si ita placet, quæ his abiectiora sunt, dormire, vlturire, fatigari.

Quartum testimonium sit Chrysostomi serm. 7. in id ad Philippen. 2. Formam serui accipiens. Vbi declarat accipere formam serui non fuisse opus serui facere, sed naturam serui induere, seu assumere. Vnde concludit, Sicut in forma Dei perfectus est Deus, ita in forma serui perfectus est seruus. Idem hom. circa illa verba David, Quis ego sum Domine Deus? 1. Paralipom. 17. inquit, Quid humilior seruo? tamen hoc fieri dignatus est, vt nos liberos faceret. Chrysostomum imitati sunt Græci expositores Philippen. 2. Theophylactus, Theodoretus, & alij, qui per formam serui intelligunt substantiam serui.

Quintus Theodoretus Ancyranus in homil. habita in Concilio Ephesino, & refertur in tom. 6. eius, cap. 9. Efficitur (inquit) conseruus, vt dominum suum olim declararet, hinc magnus ille Paulus, Hoc sentie in vobis quod & in Christo Iesu, & cetera vsq; ad illud, Formam serui accipiens, quem locum optimè ad rem præsentem Fr. Suarez, Tom. 1.

tem exponit, sentiens ita sumpsisse naturam seruilem, vt secundum eam factus fuerit seruus. Vnde & in alia homil. eiusdem, quæ habetur in appendice ad eundem tomum sextum eiusdem Concilij, ca. 2. interrogat, Quomodo Vnigenitus, seruus factus est, manens quod erat, & factus est quod non erat? quod late proficitur tota illa homilia. Et Achatius homil. in eodem Concil. recit. tom. 6. cap. 11. ubi inter alia ait, Inferne seruus, superne filius.

Sexto, inter Latinos Ambrosius frequenter hanc sententiam docet, non obiter illam attingens, sed ex professo libro septimo, epistola 47. quendam reprehendens, quia negabat, Christum pro nobis seruitutem suscepisse: eumque dicit Apollinaris errore fuisse infectum, & inferius de Christo exponens illud Psalmi 108. Adiuua me Domine Deus meus, ait, Secundum formam serui locutus, dominum appellauit, quem Patrem nouerat, seruitus enim carnis dominatus diuinitati est: & lib. 5. de fide cap. 6. sic inquit, Non igitur præiudicat quod subiectus dicitur, cui non præiudicat, quod seruus legitur & c. 4. habet multa similia: & præfatione in Psal. 35. de Christo exponit titulum Psal. qui est, In finem seruo Domini Psalmus David, Nam ex vtero (inquit) seruus exiit & dominus. Respondent, Reiiicitur his locis asserere Ambrosium, Christum appellari ad testimonium Ambrosij reseruum, non tamen proprie ac verè esse seruum; quo modo possunt eludi multa ex dictis testimonijs. Sed in primis incredibile videtur, tot Patres tam frequenter, & absque alia explicatione, vel limitatione ita esse locutos in re ad finem pertinente, si non esset propria & in omni rigore vera locutio. Præsertim, cum non tantum pro concione, sed disputantes contra hæreticos ita loquantur: & maxime contra Arianos, qui ex Christi seruitute inferrebant esse creaturam, quibus Patres nunquam respondēt, improprie esse seruum, quod facere oportuisset, si cum diuinitate personæ propriæ seruitus in assumpta natura esse non posset. E contrariò verò Ambrosius primo loco citato ad errorem Apollinaris negantis assumptæ naturæ veritatem pertinere credit, negare in Christo vt homine veram seruitutem, quia esset negare veram obedientiam, veramque subiectionem, vt tetigit etiam Theophylactus ad Philip. 2. Vnde in secundo loco tam proprie ait Ambrosius Christum esse seruum sic subiectum, alioqui non rectè subiectionem ex seruitute colligeret. Ac tandem in postremo loco ita fatetur Christum factum esse seruum, sicut hominem aut doloribus subditum, Et planè ceteri Patres citati eodem modo loquuntur.

Septimo ex Hieronymo nonnulla in superiori bus adduxi. Sed notandus in primis maxime videtur locus ille ad Tit. 1. ubi exponens illud verbum, Ad Rom. 8. Paulus seruus Dei, ait, Hæc seruitus non est illa, de qua ipse Apostolus ait, neg. enim accepisti spiritum seruitutis iterum in timore, verum nobilis seruitus, de qua & David ad Psal. 115. Deum loquitur, Ego seruus tuus & filius ancille tue, & infra, Nec mirum, quamuis sanctos homines, Dei seruos nobiliter appellari: cum per Isaiam Prophetam Pater loquatur ad filium, Magnum tibi est vocari te seruum meum: & cetera quæ late proficitur.

Octauo, August. epist. 178. circa fin. sic ait, In qua infirmitate humanitatis non solum subditum, sed etiam seruum euidentissimè consuemus, ipso dicente, Ego seruus tuus, & c. & sermone 5. aliàs 6. de temp. Secundum hanc (inquit) regulam (id est, secundum communicationem idiomatum, aut secundum diuersas naturas) modo pauper, modo diues, modo equalis, modo dominus, modo seruus.

Nono Gregor. 2. Moral. c. 22. de Christo exponens illa verba, Nunquid considerasti seruum meum Iob. Bene (inquit) seruus dictus est, qui formam serui suscipere dignatus est. Sic etiam Fulgent. de fide ad Petr. c. 2. Formam serui accepit, vt fieret seruus. Atque ad eundem modum loquitur Vigilii li. 5. cont. Eutych. col. 3.

LII 2 Petrus

Petrus Diac. lib. de Incarn. & grat. c. 6. Bernard. in ferm. de passio. & Rupertus Abb. in cap. 3. Zach. Multa etiam & valde notanda supra ex Hilario reulimus. Deniq; optima sunt verba Ildori lib. 1. de Sum. bon. cap. 16. *Christus & in forma serui seruus & in forma serui non seruus; in forma quippe serui, domini seruus; & in forma serui hominum dominus.*

Rationibus habilitur secundum sententiam.

Quarto principaliter probatur ratione hæc sententia, nam, vt recte Damascenus dixit, attributum serui ex his est, quæ ad alterum dicuntur, & in relatione consistunt: sed in Christo vt homine inuenitur sufficiens fundamentum & terminus relationis seruitutis: ergo & relatio seruitutis: ergo ab illa verè ac propriè dicitur seruus. Probatur minor, nam relatio seruitutis ad Deum, si generaliter sumatur, nõ habet aliud fundamentum in creatura præter effectuale dependentiam & subordinationem, quam habet ad Deum, ratione cuius & est sub potestate & domino Dei, vt posuit illa vt prout sibi placuerit, & ex senata est obedire Deo. Vnde Cyrillus Alex. li. 4. dialog. de Trinit. col. 6. *Seruile (inquit) factum est, quidquid productum ex nihilo: ita & diuinus nobis clamaus Dauid ad dominum vnuerforum Deum, Quoniam omnia seruiunt tibi.* Vnde inferit, Verbum diuinum non esse creaturam, cum sit extra omnem seruitutem. Et inferius col. 8. *Quod locatur (inquit) cum creatura, nec Deus nec filius, nec Dominus vere esse potest, sed vt eximius inter ministros & subditos, & inferius agens de Verbo, Solus (inquit) ipse liber & libertas, cum omnis creatura Deo seruilem ceruicem submittat: ergo ex sententia Cyrilli fundamentum huius seruitutis est dependentia & subordinatio intrinseca, quam creatura habet ad Deum, terminus autem est Deus ipse, quatenus potestatem habet dominandi creaturæ, & præcipiendi illi, vel ea, suo arbitrio, vtendi. Constat autem, in Christo vt homine esse dependentiam & subordinationem ad Deum vt ad habentem supremam potestatem in ipsum: ergo est in illo fundamentum & terminus relationis seruitutis.*

Quid ad præcedentem rationem respondens aliqui.

Refutantur.

Sed ad euertendum hoc fundamentum, quod sane videtur efficacissimum, excogitatum est aliud fundamentum huius relationis, quod non tantum includat illam rationem positiuam à nobis declaratam, sed simul requirat conditionem illam priuatiam, seu negatiuam communicationis in bonis. Sed qua facilitate hæc conditio inuenta videtur, solum ad fugiendam vim argumenti, eadem facilitate reijcienda est & neganda talis conditio, quia neq; à Philosophis aut Theologis de seruitute tractantibus posita est; nec Patres citati, qui de seruitute Christi disseruerunt, aliquam huius conditionis mentionem fecerunt: neq; etiam ex sola rei natura colligi potest. Nam, si communicatio in bonis talis sit, quæ non auferat subordinationem & supremam potestatem, non est cur auferat relationem seruitutis. Quod declaratur primo, nam hæc relatio seruitutis in aliqua positua habitudine consistit: imò, si loqui volumus prout communiter Theologi loquuntur, relatio seruitutis ad Deum ex parte creaturæ est realis, vt sentit D. Thom. 1. p. q. 12. art. 7. & ibi expositores, & alij Theologi, quos ipsi citant: hæc ergo relatio, quatenus in positua habitudine consistit, non potest in negatione fundari, sed in positua subordinatione aut dependentia, quia negatio vt sic non fundat habitudinem positiuam. Neq; etiam esse potest conditio necessaria, si non sit etiam necessaria conditio ad totum id quod est posituum in fundamento & termino relationis posituæ. Nec poterit assignari aliqua alia relatio positua, quæ similem negationem in fundamento requirat. Neq; etiam assignari poterit ratio, ob quam negatio, quæ nihil destruit posituum in fundamento & termino posituæ relationis, possit tollere aut impedire relationem ipsam. Vt, si tanta quantitas vtriusq; extremi est sufficiens fundamentum, & terminus positius re-

lationis æqualitatis, quæcunq; negatio conuenientia in alia forma vel qualitate, vel perfectione non poterit relationem æqualitatis impedire; aut è contrario si ad quantitates tãtæ magnitudinis sequitur relatio in æqualitatis, etiam si in alijs formis vel perfectionibus sit summa conuenientia & vnitas, non impeditur prædicta in æqualitas: sic ergo in presentibus, si communicatio in bonis talis est, quæ non tollat veram dependentiam & subordinationem positiuam ex parte vnius extremi, & supremam potestatem ex parte alterius, non poterit illa impedire relationem seruitutis. Neque negatio illius communicationis potest rationabiliter assignari vt fundamentum, vel necessaria conditio ad talem relationem.

Responderi potest, quamquam hoc argumentum procedat de relatione illa physice considerata, quæ fortasse alia non est à relatione creaturæ, non tamen moraliter de seruitute, quæ potius est moralis, quam physica denominatio. Vnde non pendet tantum ex physica forma vel relatione, sed etiam ex moralibus conditionibus ad talem statum, & conditionem seruitutis necessarijs, quarum illa videtur esse potissima, quod inter dominum & seruum sit quædam distantia in excellentia & honore, quæ declarat per illam negationem communicationis in bonis. Vel aliter dici potest, & fere in idem redit, aliud esse, formam inherere, aliud denominare: sicut Philosophi dicunt, si calor remissus cum intenso frigore subiecto insit, non denominare calidum propter excellentiam formæ contrariæ: sic ergo in presenti, quamuis in Christo vt homine reperitur quidquid est posituum in relatione seruitutis creaturæ ad Deum, nempe dependentia, subordinatio, &c. esse tamen quali vestitum seu impeditum tot excellentiæ & maiestatis titulis, vt absolute & simpliciter nõ possit Christum, etiam vt hominem, seruum denominatione. Sicut dicemus in ferius q. 23. relationem effectus ad causam, quæ sequitur respectu Dei ex infusione gratiæ habitualis, eandem esse physice loquendo in Christo, quæ est in cæteris hominibus, & nihilominus in Christo nõ habere rationem filiationis, nec denominare filium, præsertim adoptiuum, quia impeditur excellentiori filiatione, & gratia vniõnis. Quod si dicatur, nomen filij adoptiuum non esse mere posituum, sed ex parte, & quasi presuppositiuè, esse priuatium aut negatiuum, cur non idem diceretur de nomine serui?

Sed hæc omnia, si rectè expendantur, non enervant vim fundamenti posituæ, ita enim responsum erit, quæ, vel hæc denominatio serui physice considerata est, vt ab aliqua reali & physica forma sumpta; & sic argumentum factum ostendit, huiusmodi formam esse in Christo vt homine, & consequenter ab illa denominari seruum. Vel moraliter considerata est; & sic illæ tantum conditiones sunt ad illam exigendæ, quæ communi vel doctorum vel prudentum hominum arbitrio ad huiusmodi denominationem necessariae sunt; nam morales denominationes ex communi hominum estimatione maximè pendunt: sed illa negatio communicationis in bonis non est hæcenus existimata necessaria ad hanc denominationem, vt patet ex omnibus Patribus citatis, & amplius statim declarabitur, ergo etiam secundum moralem loquendi modum est in Christo vt homine sufficiens fundamentum huius relationis seu denominationis. Imò, si quis rectè consideret, quæstio hæc ad hos terminos, & ad hoc fundamentum reuocata, erit potius de nomine, quam de re: omnes enim in hoc conuenimus, quod Christus, in quantum homo, est non solum Deo subiectus, sed etiam ab eo pendens, & sub illius potestate constitutus. Rursus, quod humanitas Christi est Deo substantialiter vnita, & per eam vnionem admirabili modo sanctificata, & consequenter quod Christus homo habet maximam quandam

quandam communicationem cum Deo in bonis eius, in honore, in sede, ac titulis maiestatis & gloriæ: igitur solum videtur ad modum loquendi pertinere, an propter priores rationes dicendus sit seruus, in quantum homo; vel an posteriores rationes hanc denominationem impediant. In questione autem de modo loquendi nemo certè errabit, si communem modum loquendi Sanctorum sequatur; illi autem ita locuti sunt, & existimabant, se propriè loqui, vt ex multitudine testimoniorum, & ex circumstantiis; & modo loquendi, etiam in disputationibus contra hæreticos, & ex multis verbis eorundem Sanctorum, pluriquam verisimiliter coniectare licet: ergo non potest illa locutio ex vi sermonis, neque vt falsa neque vt impropria rejici.

Solutio
Obiectio.

Dices, etiam in modo loquendi potius esse sequendam definitionem Pontificis, quam plurium Sanctorum testimonia. Respondetur, hoc argumentum supponere, definitionem Pontificis esse contrariam torrenti Sanctorum, quod incredibile est; concedo ergo, definitionem Pontificis omnino esse veram; & si dictus omnium Sanctorum esset contraria, illis fore præferendam; imo, etiam si angelus de celo ei opponeretur, etiam esset eius testimonio definitio Pontificis præferenda; ea exaggeratione, qua Paul. dixit, *Licet nos aut angelus de celo*, &c. nego tamen, definitionem Pontificis, aut fuisse vnquam, aut fore aliquando communem sententiam Patrum contrariam, cum communis Patrum consensus, præsertim fundatus in Scripturis ita ab eis intellectis ac declaratis, certam possit facere fidem de eare, in quam conspirant. Quis autem fuerit sensus Pontificis Adriani, dicemus, soluendo argumenta.

Roboratur
propositio
ratio.

Verge tamen amplius prædictam rationem, & gratis admitto, aliquam bonorum communicationem posse relationem ac denominationem seruitutis impedire. Interrogo autem, quænam & quantà illa futura sit: non enim est hoc cuiusque arbitrio committendum, & pro libito definiendum, sed aliqua certa regula adhibenda est, alioquin nihil firmum statui poterit de hac relatione & denominatione seruitutis. Certum est enim, non quamcumque communicationem cum Deo in bonis eius impedire veram ac propriam relationem seruitutis: alioquin homines iusti, & beati non essent verè ac propriè serui Dei, quia cum Deo communicant in visione & fruitione eius, & in alijs supernaturalibus donis: constat autem id esse falsum, quia vera diuina seruitus inseparabilis est, saltem à pura creatura. Vnde etiam in die iudicii ad Sanctos & electos dicitur, *Euge serue bone & fidelis*, vt notauit August. tract. 85. in Ioan.

August.

Neque obstat, quod Christus dixit, Ioan. 15. *iam non dicam vos seruos sed amicos*, nam idem August. cit. loc. intelligendum hoc censet de seruitute seruili (vt sic dicam) quæ ex timore nascitur, non verò excludi seruitutem filialem, quæ cum charitate & filiatione adoptiua coniuncta est, nam timor & reuerentia filiorum in æternum manet. Alij verò cum Irenæo lib. 4. cont. hæres. cap. 27. intelligunt locum illum de seruitute legali, quæ per libertatem legis gratiæ exclusa est: nam in lege veteri non tam clare & aperte reuelabantur omnibus diuina mysteria; in lege autem noua quasi reuelata facie gloriam Domini speculamur; & idè dicitur agere Deus nobiscum tanquam cum amicis. Quæ expositio parum à priori differt, nam seruitus legis veteris, idè potissimum in lege noua exclusa est, quia iam non accipimus spiritum seruitutis iterum in timore, sed spiritum adoptionis filiorum Dei in quo clamamus, *Abba pater*, vt dicitur ad Rom. 8. Deinde Christus illo loco non dicit, non estis serui, sed non dicam vos seruos, id est, non agam vobiscum tanquam cum seruis, quia non solet dominus cum seruo familiariter agere, & sui

Irenæus.

Rom. 8.

Fr. Suarez, Tom. 1.

cordis secretà ei reuelare; & hoc est quod subdit, *Quia seruus nescit quid faciat dominus eius: vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcumque audiuimus à Patre meo, nota feci vobis.*

Ioan. 81

Ecce etiam posset intelligi illud Ioan. 8. *Seruus non manet in domo in æternum, filius manet in æternum*; inde enim non licet inferre, Beatos, qui manent in domo Dei in æternum, non esse seruos: nam licet seruo, ea ratione qua seruus est, non debeat ut maneat in domo in æternum, tamen si aliqui filius sit, poterit manere in domo patris in æternum. In quo est etiam differentia inter seruitutem ad Deum, & ad homines, quod hæc per filiationem adoptiuam excluditur, vt constat ex §. vlt. Infr. de Adopt. illa verò non excluditur, sed perficitur: imo ipsamet filiatione adoptiua ad Deum intrinsecè & quasi essentialiter est aliorum quædam ac perfectior seruitus diuina; & ideo non omnis seruus excluditur ab æterna habitatione in domo Dei, sed ille qui non est filius. Propriè vero & ad litteram in illo loco Ioan. 8. non est sermo de seruitute ad Deum, sed de seruitute peccati, præmiserat enim Christus, *Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati*; & subdit, *Seruus autem non manet in domo in æternum*: intelligit ergo de seruo peccati, nam seruus Dei in æterna eius domo manet; imò huic seruituti, si perfecta sit, illa debetur hæreditas.

Igitur (vt rationem concludamus) non omnis communicatio seu participatio diuinorum bonorum excludit seruitutem ad Deum. Quæ est ergo communicatio, quæ illam excludit? Certè de nulla communicatione id affirmari potest, quæ in pura creatura reperiri possit; quia, in specie loquendo, fortasse nulla maior participatio diuinæ excellentiæ ac hereditatis fieri potest cum pura creatura, quam nunc fiat per gratiam & gloriam: maior autem vel minor intentio sola non potest quicquam conferre ad hunc effectum. Maximè quod in B. Virgine est illa bonorum communicatio in excellentissima quadam perfectione; neque hoc solum habet, sed etiam coniuncta est cum dignitate matris Dei, qua nulla maior & excellentior videtur communicabilis personæ creatæ. Vnde ratione illius quodammodo communicatur B. Virgini diuini tituli, vt Regina cæli & terræ, & domina omnium, dicatur; & nihilominus tota illa communicatio non excludit veram denominationem, & relationem seruitutis ad Deum: ergo nulla communicatio diuinorum bonorum possibilis fieri personæ creatæ, excludit ab illa propriam relationem & denominationem serui Dei. Quæ ergo communicatio illam impedit? Reliquum itaq; erit, solam communicationem hypostatice vniionis illam impedire: quod, cum non sit in aliqua communi & recepta ratione seruitutis fundatum, solum videtur inuentum ad hanc questionem definiendam, & receptam à Patribus locutionem negandam.

Vnde, vt aliquam certam regulam & generalent in hoc statuere possimus, illa sola communicatio in bonis impedire videtur rationem seruitutis, quæ constituit æqualitatem inter eos, quæ in bonis communicat, quia seruus hoc ipso quod seruus est, inferior esse debet; atq; hoc modo rectè colligunt Sancti Patres, Verbum diuinum non posse esse seruum Patris, quia est illi æquale. Et fortasse ob eam causam seruitus humana per adoptiuam filiationem tollitur, cum tamè non tollatur diuina, quia, cum inter homines sit æqualitas in natura, & per adoptionem addatur quædam æqualitas in statu, honore ac hæreditario iure, eo ferè modo, quo solet illam habere filius naturalis: consentaneum est, vt talis adoptio seruitutem humanam expellat; & idem ferè est de vinculo coniugij, facit enim inter coniuges quandam æqualitatem, & idè meritò relationem seruitutis vnus ad alterum excludit: quanquam posset etiam

LII 3

harum

harum legum alia ratio reddi, quam infra attingam. At vero adoptio diuina nullo modo facit filium, Deo æqualem, sed relinquit inferiorem ac subditū totumque sub potestate Dei vt supremi domini constitutum; & eadem ratione maternitas diuina non excludit veram seruitutis seu ancillæ rationem, quia semper manet persona omnino inferior; maxime cum non sit mater Dei vt Dei, sed vt hominis. Iuxta hanc vero regulam verius colligimus, etiam communicationem honorū Dei per vnionem hypostaticam non excludere à Christo vt homine veram & propriam relationem seu denominationē seruitutis. Nā licet humanitas vnita, sit ipsa et diuinitate sanctificata, tamen non est effecta equalis diuinitati, neque æquē sancta & excellens ac ipsa diuinitas: ergo non obstante vnione, manet in ea sufficiens fundamentum seu conditio, vt seruum cōstituat. Vel aliter (& in idem redit) Christus vt homo non est æqualis Deo, sed minor & inferior, vt patet ex Ioā. 14. & supra dictum est: ergo ex vi vnionis non fit Christus vt homo incapax seruitutis ad Deum.

Et confirmatur ac declaratur, nam tota illa communicatio bonorum, quæ est inter Christum vt hominem, & Deum, non est eam æqualitate, sed cum quadam inferioritate: ergo non est cur omnino seruituti repugnet. Antecedens patet, discurrando per omnia bona huius communicationis, quia Christus vt homo non est tam sanctus, sicut Deus, quia non est sanctus per essentiam, sed per vnionem humanitatis ad sanctitatem per essentiam. Item nō est æquē beatus ac Deus, vt per se constat. Item, quod attinet ad titulos maiestatis, nō attribuuntur Christo vt homini, etiam si Christo simpliciter tribuantur, quod forte sufficeret, vt Christus non sit simpliciter dicendus seruus, de quo postea dicemus, tamen cum determinatione specificante vel reduplicante, Christus, in quantum homo, neque est omnipotens, neque infinitus, nec denique Deus, nisi extrahendo illam determinationem ad suppositum, quo modo nunc non loquimur. Similiter in hoc sensu, Christus in quantum homo, non est Filius Dei naturalis, quatenus hæc filiatio confurgit per generationem æternam, & dicit omnimodam æqualitatem, sed alio inferiori modo dicitur Filius naturalis per gratiam vnionis. ergo neque ista communicatio aut filiatio, cum in inferiori ordine maneat, necessario excludit veram seruitutem à Christo vt homine. Cuius etiam signum esse potest, quia per eam non habet Christus vt homo, ius ad totam, seu ad æqualem Patris hereditatem, quia non habet ius ad beatitudinem per essentiam, seu ad comprehendendam diuinitatem per humanitatem suam: ergo non est cur hoc ius hereditarium excludat ab illa naturali relatione seruitutis. Tandem, si consideremus communicationem in honore seu adoratione, licet verum sit eadem latria, qua Verbum colitur, adorari humanitatem eius, tamen, si mente distinguamus illam adorationem vt humanitatem attingit, inueniemus, inferiori quodam modo ad illam pertinere, quam ad Verbum: & respectu humanitatis esse respectiuam, ad Verbum autem esse absolutam. Colitur enim Verbum propter se ipsum, humanitas vero non propter se, sed propter Verbum. Sicut quando adoramus sanctum hominem, eodem actu copus & animam eius veneramur, & nihilominus non æquē, quia animam propter se, corpus autem propter animam, & ideo corpus semper manet inferius, & quasi aliquid seruire respectu animæ. Sic ergo philosophari licet de humanitate respectu diuinitatis, quantumuis sit ei substantialiter coniuncta. Vnde, si reduplicatiue sumatur illa determinatio, *Christus in quantum homo*, non est adorabilis æquali adoratione, ac Deus in quantum Deus, sed inferiori alio cultu, vt quæst. 25. videbimus. Imò ipse Christus vt homo adorat Deum eodem

Agere cultus & submissionis, quo nos Deum colimus & adoramus, nam ei sacrificium offert, vt infra quæst. 22. & latius in 3. tomo videbimus: in quo actu suprema ratio huius cultus manifestatur, vt ibidem dicemus: ergo recognoscit se ipsum vt seruum, & Deum vt dominum suum: hoc enim genere cultus nos Deum adoramus.

Vltimò potest tota hæc ratio amplius confirmari & vrgeri ex parte Dei, nam, vt ex Hilario supra citauimus, dominus ad seruum dicitur. Vnde rectè infert D. Thomas 2.2. quæst. 81. art. 1. ad tertium, vbi est specialis ratio dominij, ibi esse debere specialem rationem seruitutis: sed Deus est verè ac propriè dominus Christi vt hominis: ergo etiam Christus vt homo est seruus Dei. Minor probatur, quia dominium omnium rerum inferiorum seu conditarum tam est intrinsecum & connaturale Deo, vt implemet non possit se ipsum illo priuare: Christus autem vt homo inter res Deo inferiores & ab ipso conditas numerandus est. Respondent aliqui, si per dominij intelligatur potestas dominandi seu vtendi in omnem vsam, sic verum esse, habere Deum dominij in Christum vt hominem; si verò intelligatur de relatione dominij, sic non esse verum reperi in Deo respectu Christi. Sed hæc distinctio difficultatem non euacuat, nam hæc relatio dominij in Deo non est realis sed rationis, vt omnes Theologi docent, vnde proprium ac verum dominium, quod est intrinsecum & connaturale Deo, supposita productione creaturæ, in eius potestate & voluntate consistit: ergo si in Christum vt hominem habet Deus prædictam potestatem, habet verum & reale dominij, quale in Deo esse potest. Ac deinde, supposita tali potestate, respectu Christi vt hominis, cur non poterit mens nostra, conferendo illa extrema, respectum inter ea inuenire, aut confingere, quod si id potest, is nō erit alius ex parte Dei nisi respectus dominij: nili nouum aliquod nomen excogetur ad vim argumenti eludendam. Denique in hunc modum hoc ipsum declaro, nam Deus, quantumcumque bona sua communicet cum creatura, non admittit in illam dominij potestatem: ergo neque esset nomen seu denominationem domini admittat, & consequenter nec respectum aut rationem domini. Vnde inter homines, nūquam is, qui dominus alterius antea erat, amittit relationem vel appellationem domini propter solam bonorum communicationem, nisi etiam priuatur aliqua potestate, quam antea habebat in eum, qui erat seruus. Ethoc modo per coniugium vxor definit esse ancilla, & per adoptionem amittitur seruus, quia potestas vreditatilis, aut tollitur, aut mutatur. Si autem eadem potestas maneret integra iuxta ciuilia iura, quātacumque beneficia dominus in seruum conferret, non propterea dominus esse desineret. Cur enim? Sic ergo contingit in Deo, cuius potestas in opus suum nec tolli, nec minui potest: & ideo, quantumuis bona sua communicet, quod nihil aliud est, quam beneficia conferre, non propterea desinet esse aut dici dominus. Imò (si ita loqui fas est) eò est magis aliquid ius dominus, quo pluribus bonis eum cumulat.

Nec vero dici potest, communicationem bonorum Dei cum Christo, non esse ex beneficio Dei, sed esse connaturalem, ex personæ dignitate. Nam hoc est verum respectu Christi vt Deus est, & consequenter respectu etiam Christi simpliciter & sine determinatione sumpti, quia Christus absolute dictus non est Deus ex beneficio, sed ex natura: non est tamen id verum respectu Christi vt hominis, quia omnis diuinorum bonorum communicatio, quæ in illo vt homine reperitur, orta est ex beneficio & gratia suæ humanitati collata, ratione cuius nec potestatem nec nomen domini Deus amisit respectu illius. Quo factum est, vt Christus vt homo per eam humanitatem verè ac propriè sit sub dominio Dei

Dei constitutus, & quod ex beneficio Dei habeat omnia bona, quae illi ut homini apud me habent pondus: hac ergo communicatio honorum nihil obstat, quominus & Deus sit vere ac proprie dominus Christi ut hominis, & consequenter ut & contrariò etiam Christus ut homo sit verè ac proprie servus Dei.

Approba-
tur secunda
sententia.

Hæc, quæ in huius posterioris sententiæ confirmationem adduxi, tantum apud me habent pondus autoritatis & rationis, ut nullatenus negandum existimem, quin sit in Christo ut homine aliqua vera & propria ratio servitutis ad Deum, ac proinde vere ac proprie possit sub aliqua ratione dici servus Dei; quatenus, nimirum, est sub potestate eius, & non solum illi in omnibus parere tenetur, sed etiam ab illo in omnibus penderet, & è contrario Deus potest illo uti prout sibi placuerit. Imò vterius addo, iuxta communem usum huius vocis, *servus Dei*, sine villo periculo vel suspitione erroris posse de Christo ut homine prædicari: quia reuera hæc servitus nullā ignobilitatem importat, aut requirit, præter eam, quæ in ratione naturæ creatæ includitur: nullo autem modo exigit creatam personā, præsertim quando non de aliquo simpliciter, sed cum illa determinatione, ut homo, prædicatur.

Quod si aliquis à me inquirat, quàm certam posteriorem hanc sententiam esse existimem, libenti aliorum in hoc iudiciū audiam, quam meum proferam. Non dubito tamen, quin si Adrianus Papa, & Concilium Francoford. specietenus oppositam sententiam docuisse non viderentur, posterior hæc opinio certa & de fide à Theologis existimaretur: si ergo ostenderimus, Adrianum & Concilium illi non repugnare, nam de cæteris Patribus id facillimū est, satis fudata ac fere certa illius veritas relinquetur.

Qualificu-
la.
Prima opi-
nio.

Ad definitionem igitur Concilij Francoford. prima responsio esse potest, illam epistolam, quæ sub nomine Adriani circumfertur, non constare fuisse illius quia nuper in lucem prodijt, & ignoratur, quo loco inuēta sit, & qua certa autoritate vel traditione Adriano tribuatur: si autem illa epistola authentica non est, tota illius Concilij autoritas sit incerta tum quod Generale non sit, & idèd sine Pontificis autoritate infallibilem definitionem non habeat: tum etiam, quod in decretis seu epistolis, quæ nomine illius Concilij circumferuntur, eadem sit incertitudo, quæ in Adriani epistola. Sed hæc responsio, quicquid alij sentiant, nobis probanda non est, & iam hoc tempore non nihil temeritatis habere videtur, quia illa decreta, magna consensione recepta sunt, de qua re latius infra dicam, q. 23.

Secunda opi-
nio.

Secunda responsio est, Adrianum & Concilium ex instituto non tractasse de servitute Christi, sed de adoptione tantum, & idèd, quæ de servitute dicunt, non habere infallibilem autoritatem, quia hæc in decretis Pontificum & Conciliorum solam est, circa ea, quæ per se & ex instituto definiuntur, non verò circa ea, quæ obiter attinguntur, neq; in rationibus aut testimoniis, aut alijs huiusmodi, quæ afferuntur. Sed hæc responsio est etiam nimis libera & præceps, nam plane concedit, eos Patres errasse in his, quæ de servitute docent, quod nimis derogat eorū autoritati, nam licet verum sit, in omnibus historijs quæ Felicianæ hæresis meminerunt quam Elipandus secutus est, referri errorem circa adoptionem Christi, quem dicunt fuisse damnatum, nulla fere mentione facta de servitute, ut latius infra q. 23. referemus, & interim videri potest apud nostrum Ioannem Marianum lib. 7. suæ historiæ de rebus Hispaniæ, cap. 8. Nihilominus qui attente & sincere legerit epistolam Adriani (& idem est de Concilio) plane conspiciet, illum æquè damnare sententiam Elipandi in articulo servitutis, itaq; in articulo adoptionis, & fere æquè ex professo de utroq; disputare, nā magnam eius epistolæ partem in persuadendo ac probando hoc puncto de servitute consumit. Quocirca, quamvis ingenue fatear, non omnia argumē-

ta, quibus utitur, esse solida, ut facile ex probationibus posterioris sententiæ supra positæ intelligi potest, tamen quod in conclusione intentæ eo sensu, quo illam profert, errauerit, nulla ratione censere esse admittendum.

Tertia responsio esse potest, Adrianum non reprehendisse Elipandum in hac parte, ed quod falsum diceret, sed ed quod indigne & irreverenter de Christo loqueretur: quod quidem ex multis ipsius Elipandi verbis colligi potest, nam in confessione eius, quæ ex libro Beati & Heterij refertur, Christum non solum servum, sed etiam servulum appellat, dicens, *Cum parvulo parvuli, & cum servulo servuli*. Item non tantum *servum*, sed etiam *leprosum* vocat, quod merito reprehendit Adrianus, quia Christus nec lepram corporis habuit, nec animi, quæ non est nisi peccatum, nam poena peccati, & præsertim propter aliena peccata voluntarie suscepta, lepra dici non potest. Et idèd Isaia 53. etiam iuxta vulgatam lectionem, non dicitur, fuit leprosus, sed, *putavimus eum quasi leprosum*, id est, dignum illis poenis pro peccatis suis, cum tamen ipse vulneratus fuerit propter iniquitates nostras. Deniq; in epistola Concilij, præsertim in fine, hoc indicatur illis verbis, *Cur cum servum nominare debemus, qui nos amicos malus nominare, quæ servos? &c.* Sed, licet verum sit, Adrianum & Concilium reprehendere insolentiam & audaciam Elipandi, tamen non est dubium, quin etiam falsitatem & erroneum sensum eius damnent. Neque ad hoc persuadendum oportet plura verba referre, quàm in principio citata sunt, quia illa videntur expressa, & si attente legantur illa decreta, res est tam clara, ut non egeat probatione.

Tertia opi-
nio.

Quarta ergo responsio est, Concilium loqui de servitute spiritali fundata in conditione servuli, quæ is, qui servus est, non ex amore patet, & reueretur, dominum suum, sed ex timore poenæ, & quasi coacte. Itaq; hoc modo negare, Christum esse servum, nil aliud est, quàm negare obediisse aut servuisse Deo spiritu servili & timoris. Hanc expositionem adhibuit quidam modernus interpres D. Tho. & ad hunc sensum inducit illa verba Concilij in sua epistola *Et sicum Prophetæ servum nominasset, non tamen ex conditione servili, sed ex humilitatis obedientia*, ubi per conditionem servilem, spiritum timoris intelligit. Hæc verò expositio dicit quidem quippiam verum, tamen sine fundamento illud attribuit Adriano, aut Concilio. Verum namq; est, in Christo non fuisse illum servitutis spiritum seu timorem cum conditione servili: hunc enim perfecta charitas excludit, ut 1. Ioan. 4. dicitur: fuit autè in Christo perfectissima charitas. Tamen, quod Concilium hoc sensu de servitute loquatur, eamq; in Christo neget, voluntarie excogitatum est, solum ad eludendam Concilij autoritatem, re tamen vera nullum habet fundamentum, aut in verbis Adriani & Concilij, aut in causa de qua tractabant. Primum patet, quia in toto illo Concilio nulla sit mentio de spiritu servitutis, qui procedit ex timore: si autem ed tantum sensu definiretur, Christum non esse servum, sufficiens fuisset ostendere illum ex charitate & filiali reuerentia obediuisse Deo, & non ex servili seu poenali timore: nihil verò de hoc ibi dicitur, sed aliis rationibus ostenditur, Christum non esse servum, ex maiestate personæ eius. Secundum patet, quia nulla historia aut coniectura constat, Felicem aut Elipandum appellasse Christum servum ea significatione, quæ ab spiritu servili sumitur. Neq; ex verbis aliquib; quæ de illorum sententia in eo Concilio referuntur, colligi potest, neq; ex confessione Elipandi, quæ ex libro Beati & Heterij profertur: nam ibi tantū dicit, factum fuisse servum, sicut dicit, factū fuisse hominem. Imò, dum simul ait, Christum fuisse filium adoptivum, & habuisse charismata Spiritus, in quo clamabat, Abba Pater, & esse servum, sicut sunt

Quarta opi-
nio.

sunt alij Sancti, indicat potius sensisse, non habuisse Christum seruilem spiritum, sed filialem. Neque enim omnes iusti & filij adoptiui habent illum spiritum seruilem, praesertim si perfecti sint. Neque est verisimile, Elipandum sensisse, Christum fuisse filium adoptiuum minus perfectum, quam sint alij iusti.

Quinta opinio.

Quinta responsio esse potest, solum voluisse Adrianum & Concilium docere, Christum non esse seruilem seruitute poenali ex peccato contracta, non tamen voluisse ab illo excludere seruitutem naturalem, quam omnis creatura ex vi creationis habet ad Deum. Quod enim praeter hanc naturalem seruitutem sit alia in puris hominibus per peccatum introducta, certa res est. Imò seruitus ex prima sua introductione & significatione eo modo quo est inter homines, non significat naturalem conditionem, ut notauit Augustinus 19. de Ciuit. c. 9. sed conditionem vilem & poenalem iure Gentium introductam, quae is, qui liber erat, in poenam delicti capitiue efficitur. & definit esse sui iuris, totamque libertatem suam & actiones omnes sub dominio & potestate illius constitutas habet. Vnde fit, ut neque bona propria possideat, neque cum suo domino in proptiis eius bonis communicet, neque habere possit ius ad illius hereditatem obtinendam. Quod seruitutis genus in bell. spiritum introduci cepit, nam, qui morte plecti poterant, seruabantur, ut in captiuitatem redigerentur, & inde serui vocati sunt, ut notauit Ildor. lib. 5. originum, c. ult. ubi facit. Hæc est sola malorum omnium postrema, quæ liberis omni supplicio grauior est, nam ubi libertas perit, vna ibi perierunt & omnia. Ad hunc ergo modum dicitur homo per peccatum contractisse seruilem quandam conditionem, non quidem naturalem sed poenalem, non solum respectu peccati, quo modò qui peccat, dicitur fieri ipsius mee peccati seruus, quia quodammodo illi subiicitur, & ad illi parendum trahitur: sed etiam respectu Dei, quia homo ex natura sua aptus est, ut per Dei gratiam ad eius amicitiam subleuetur, ut cum ipso in bonis eius communicet, & ius ad illius hereditatem accipiat, & in hunc finem à Deo creatus est, per peccatum autem fit indignus his omnibus bonis, & quantum est ex merito peccati, in perpetuam captiuitatem sub Deo redigitur, & ideo meritis seruilem conditionem contrahere dicitur, & peculiari modo fieri seruus vili & ignobili seruitute, quæ ab hominibus excluditur, cum iusti sunt: ad quod possunt non male accommodari verba Christi, *Iam non dicam, vos seruos, sed amicos*. Quod verò in Christo Domino non fuerit hæc seruitus, certius est, quam ut nostra probatione indigeat, quia sicut in Christo peccatum non fuit, ita nec vilis seruitutis status, qui ex peccato originem ducit, ut bene declarat Ambros. sermon. 6. in Psal. 118.

Dices: Quamuis Christus non fuerit obnoxius huic seruituti ob propriam culpam, tamen ob nostram fuisse videtur, nam verè ac propriè sumpsit pro nobis debitum satisfaciendi pro peccato: ergo, sicut verè factus fuit mortalis, ita & verè seruus hoc genere seruitutis. Sicut, qui loco alterius se tradit in seruum, ut sanctus fecit Paulinus, verè manet seruus, etiam si non sit ob propriam culpam. Respondetur hinc solum probari assumptis Christum pro statu viae speciem quandam & statum huius seruitutis, non tamen veram seruitutem huiusmodi, quæ sine peccato & debito perpetuæ poenæ propriæ ac verè non existit: & ideo sub hac ratione certum existimo non posse Christum etiam ut hominem appellari seruū, nisi tantum per metaphoram, seu secundum speciem externam: quomodo etiam peccatum dicitur pro nobis factus.

Deniq; quod mens Adriani & Concilij fuerit, de hac seruitute loqui, nonnullæ sunt coniecturæ. Prima sumi potest ex verbis, quæ in præcedenti respon-

sione afferbantur ex epistola Concilij, Et si cum Propheta seruam nominasset, non tamen ex conditione seruitutis, sed ex humilitatis obedientia, &c. Quod enim ibi conditio seruitutis pro spiritu timoris accipiat, nullum habet fundamentum, quod autem sumatur pro conditione peccati & culpæ, habet maximum, tum quia seruitus, ut dixi, ex primæ institutione significat aliquid poenale, & ideo conditio seruitutis meritis dicitur ipsa culpa, tum etiam quia conditioni seruitutis opponitur humilitatis obedientia, quia, nimirum, non passus est Christus tanquam debitor poenæ ex conditione peccati, sed tanquam humilis & obediens filius. Tum maxime, quia in illius sententia confirmationem adducit Concilium Leonem Papam sermone 2. de Natiuitate huiusmodi dicentem, *Assumpta est de matre, hominis naturæ, non culpæ: creata est forma serui sine conditione seruitutis*, autem est, apud Leonem eo loco, *conditio nem seruilem culpe statim significare*, nam illud ipsum, quod dixerat, *assumptam esse de matre, hominis naturam & non culpam*, per hoc declarat, quod creata est forma serui sine conditione seruitutis. Quod si legamus sine conditione virili, ut aliqui codices legunt, & quæ bene quadrat, nam etiam ex hoc quod Christus non ex viro, sed ex Spiritu sancto conceptus est, maculam culpæ contrahere non potuit. Quod amplius declarat sequentibus verbis, *Quia nouus homo sit conseruatus est veteri, ut & veritatem suscipere generis, & vitium excludere vetustatis*, id est, ita Christus, assumptis humanitatem ex veteri Adamo, ut veritatem naturæ eius assumeret, non verò vitium. Hoc ergo fuit accipere de matre naturam & non culpam, formam seruilem sine conditione seruitutis: conditio ergo seruilis apud hos Patres est vitium naturæ. Quidam autem ad vitandam huius testimonij viam citat & distinguit verba Leonis, *Suscepit de matre hominis domini natura non culpa*, & super hanc electionem fundat expositionem voluntariam, scilicet, quod cum in illis verbis, *Assumpta est hominis domini natura non culpa*, duo continentur, Primum scilicet, quod sit assumpta natura hominis domini explicatur per se hoc, quod creaturæ est forma serui sine conditione seruitutis, secundum autem scilicet, quod non fuerit assumpta culpa declaratur per illud, *quia nouus homo sit conseruatus est veteri, &c.* ita concluditur, conditionem seruilem ibi abscindere & simpliciter sumi, & non pro conditione culpæ. Sed in primis illa lectio neque in codicibus Leonis reperitur, quod ego viderim, neque in Concilio ita citatur, sed codices Leonis frequentius legunt, *Assumpta est de matre hominis natura, in Concilio verò iuxta vltimam Romanam editionem ita citatur, Assumpta est de matre Domini natura non culpa*: illa vero coniunctio hominis Domini, & reperitur nullibi, & ferè inusitata est. Deinde illa partitiō & accommodatio verborum non habet fundamentum in verbis Leonis. Imò, si attente consideremus, priores duas propositiones, scilicet, *Assumpta est natura non culpa, creata est forma serui sine conditione seruitutis*, positas esse sine vlla causali nota, imò etiam sine vlla coniunctione, facile intelligitur, eandem rem diuerso modo ac diuersis verbis in eis declarari, cum verò postea additur nota causalis, quia nouus homo, &c. manifeste redditur ratio veritatis quæ partis contentæ in quæcunq; ex prioribus propositionibus. Qui sensus reuera est adeò clarus & perspicuus, ut mirum sit potuisse de illo dubitari.

Secundò confirmatur & suadetur amplius hæc expositio ex verbis, quæ proxime subiungit Concilium, *Nonne secundum seculi nobilitatem beata Maria Virgo ex Regali & libera prosapia processit*: Huic verò Virgini regie dignitatis Spiritus sanctus accessit, & Filium ex ea procreari fecit. Mirum, si Spiritus sanctus hominem ex ea non potuit facere perfectum & ingenuum? Quibus verbis hoc solum intenditur & probatur, Christum

ex vi

ex vi conceptionis suæ seruitutem peccati non cōtraxisse, non solum quia Deus erat (quod in hac ratione non tangitur) sed quia non ex viro, sed de Spiritu sancto conceptus est. Vnde hoc ipsum tertio declarante verba, quæ statim in eodem Concilio sequuntur. Sed & hoc volumus à vobis audire, an Adam primus humani generis pater, qui de terra virgine creatus est, liber esset conditus, siue seruus? Si seruus, quomodo tunc imago Dei? Si liber, quare & Christus quoque non ingenuus de Virgine? & infra. Vnde Adam fuit seruus factus, nisi ex peccato, &c. Constat igitur, Concilium loqui de seruitute ex peccato cōtracta. Nam, si sit sermo de seruitute Dei cōnaturali homini titulo creationis, certum est, Adamum etiam ante peccatum fuisse Dei seruum. Video responderi posse, his quidem verbis præcisè excludere Concilium seruitutem peccati, non tamen inde sequi, in tota epistola loqui de sola illa, nam etiam ibi excludit à Christo seruitutem respectu aliorum hominum & respectu angelorum, & tamen non de illis solis loquitur, sed discurret per singulas, vt ita concludat, nullā seruitutem propriā in Christum conuenire, nam, licet illa enumeratio necessario non esset, ad amplificandum sermonē & ad exaggerandam Christi dignitatem fieri potuit. Quæ responsio (vt verum fatear) multum enervat vim prædictorum verborum, saltem vt non cogamur dictam expositionem admittere, non tamē vt cogamur eam repellere. Accedit quod cum Concilium in ea enumeratione nunquam enumeret aliā seruitutem respectu Dei ortam ex titulo creationis, sed semper in finem seruitutis, quæ vilem cōditionem & poenalem indicent, adhuc relinquitur probabile argumentum, in ordine ad Deum non agere Concilium, nisi de seruitute ex peccato cōtracta. Quod potest quatuor confirmari ex illis verbis. quæ in epistola etiam Adriani leguntur, Nos per illum adoptiui sumus, non ille nobiscum adoptiuus, nos per illum à seruitute liberati, non ille nobiscum seruus. Non sumus autem nos per Christum liberati ab illa seruitute Dei, quæ nobis est intrinseca & connaturalis, sed à seruitute, quam ex peccato contraximus: ergo hoc modo negatur Christus esse nobiscum seruus. Quinto addi potest coniectura, quia de hoc genere seruitutis verum habet, quod Adrianus sæpe dicit, Christum esse à Prophetis vocatum seruum per tropum & figuram, quia assumpturus erat carnem in similitudinem carnis peccati, & subiturus poenam peccatis debitam, factus obediens, & humiliter vsque ad crucem. Quamuis etiam illa testimonia Scripturæ aliam patiantur expositionem, tamen, quia accommodari etiam possunt ad hanc seruitutem, idē secundum illam non propriè, sed per metaphoram & similitudinem dicitur Christus hoc modo nominari seruus. Solum relinquebatur in hac expositione declarandum, Elipandū hoc sensu appellasse Christum seruum, hoc enim satis videtur incertum, sed nihilominus fiet aliquo modo verisimile in vltima interpretatione Concilij. Est ergo hæc expositio probabilis, quā solum ego in priori editione adhibui, sed nūc non videtur simpliciter necessaria, nec per se sola sufficiens, quamuis fortasse sit etiam vera vt in sequentibus declarabo.

Sexta ergo expositio est, Concilium non negare, Christum cum determinatione, in quantum homo est, posse dici seruum, sed simpliciter & sine ulla determinatione prolatum. Ita enim fere loquitur Adrianus & Concilium in suis epistolis: & suaderi potest, nam hoc modo fit verisimile, quod Adrianus ait, in Scriptura noui testamenti nō appellari Christum seruum, scilicet absolute & sine addito, nam cum determinatione humanitatis, vel expressa, vel subintellecta in verbis antecedentibus aut consequentibus satis videtur in superioribus probatum, etiam in nouo testamento sæpe fuisse significatam seruitutem Christi vt hominis. Neq; contra hanc expositionem multum me mouet, quod interdum

A in illo Concilio additur determinatio, secundum humanitatem, quia non est necesse, quod illa determinatio intelligatur adiungi ex parte naturæ, sed ex parte suppositi, scilicet, vt designetur suppositum in tali humanitate subsistens. Et hunc sensum esse magis à Concilio intentum, constat ex dicendis hic & latius infra q. 23. Nihilominus tamen hæc expositio per se sola non mihi satisfacit, tum quia existimo, Concilium non tantum de modo loquendi, sed etiam de ipsa re tractasse ac definiuisse: tū etiam quia eo modo quo est verum, Christum in quantum hominem esse seruum, non est certum & de fide, etiam sine vilo addito non posse sic appellari, si tamen hæc expositio cum his quæ dicem, adiungatur, aliquid verum continet, vt patebit.

Vna ergo intentio Concilij ex sensu erroris Elipandi sumenda est, nam solum illum errorem dicere è damnare intendit: Elipandus autem, vt opinor, re ipsa Nestorianus fuit in eo errore, quem de Christo habuit, distinxit enim illum à Filio Dei naturali, non tantum natura sed etiam supposito: & hoc sensu dixit illum esse seruum, id est (vt ita dicam) puri seruum, & nullo modo filium, ideoque addebat, ex seruo factum esse filium per adoptionem: in contrario ergo sensu docet Concilium, Christum non esse seruum, sed etiam vt hominem, id est, vt subsistentem in humanitate esse supremum dominū, ipsumque Filium Dei naturalem. Quod autem Elipandi error hic fuerit ex varijs historijs, & signis ac coniecturis ostendimus infra q. 23. Nunc, quod ad Historiographos attinet, sufficit referre verba Ioannis Mariani, & in inquirendis antiquitatibus diligētissimi, & in rebus ac disputationib; Theologicis veracissimi. Ille ergo lib. 7. suæ histor. de reb. Hispan. c. 8. sic scribit, Nestorij placuit Concilij pridem Ephesini diligentia sopita, quasi veteris incendijs scintille in Hispania, illis auctoribus (scilicet, Felice & Elipando) suscitata sunt, Christum affirmantibus, quæ parte certe homo est, Deū filium adoptione esse, &c. Deinde ex epistola totius Concilij hoc licet colligere ex illis verbis, quæ habentur col. 6. Neg. vero alium Iesum Christum, alium Verbum dicemus, vt noua heresis calumniatur. Et infra adducens locum ad Hebr. 3. Amplioris gloria iste præ Moyse dignus est habitus: Quomodo (inquit) amplioris gloria, si seruus fuit & Moyses, vel ex seruo adoptiuus? vbi considero primum verbum, sicut & Moyses, id est, purus seruus, & solum per adoptionem filius. Deinde considero verba illa, ex seruo adoptiuus: hæc enim verba manifestè indicant suppositorum distinctionem. Quod clarius inferius declaratur illis verbis, Sed nescio ex quo seruo adoptatus in filiatem vt vos dicitis. Dicebant ergo isti, Christum hominem prius, vel natura, vel fortasse etiam tempore (vt sæpe in illo Concilio insinuat) fuisse quandam seruum, & deinde fuisse factum filium Dei per adoptionem: ergo errarunt in sensu explicato: ergo in eodem, & non in alio damnauit Concilium hunc errorem. Vnde omnes probationes eius ad hoc præcipue tendunt, vt ostendant, hunc hominem Christum non esse alium à Filio Dei, & ex vtero Virginis fuisse verum Filium Dei naturalem, & non seruum, seruitute, scilicet excludente hanc filiationem: atque adeo purum seruum, vt nos sumus. Et hoc modo ait Adrianus in sua epistola, Opus nostrum est vt simus serui per conditionem, & filij per gratiam adoptionis, opus eius est, vt sit vnus, proprius, & dilectus filius Dei. Atque hinc fortasse ortum est, quod hæc duo, scilicet affirmare, Christum esse seruum & adoptiuum, non referantur & notentur in Felice, & Elipando vt duo errores, sed vt vnus, quia eandem habuere radicem, & connexionem in eodem principio, scilicet quod hic homo Christus vt conceptus de femina, non fuit verus & naturalis Dei filius, nec sanctus ex vi suæ conceptionis: Ex quo planè sequebatur, illum & ex se esse omnino seruum, & filium solum

per

per adoptionem. Vnde illud fundamentum est, quod præcipue eueritur in toto illo Concilio. Accedit tandem vehemens coniectura, quia, si Elipandus dixisset, Christum ut hominem, esse seruum solum propter assumptam naturam seruilem, licet fieretur, & suppositum assumens esse verum Deum, & assumptionem per veram unionem hypostaticam factam esse, in re nihil dixisset contra veritatem mysterij incarnationis, & in modo loquendi ab antiquis Patribus non discordasset: cur ergo propter eam locutionem posset ut hæretic? damnari, & tam acerbè reprehendi? maxime, cum Adrianus fateatur, Ambrosium, ad exprimendam in Christo naturam humanæ veritatem, interdum Christum, ut hominem, seruum appellasse. Neque enim tenebatur Elipandus credere aut scire, unionem hypostaticam excludere à Christo ut homine omnem veram serui appellationem, aut ab humanitate omnem conditionem seruitutis respectu Dei, quia, neque hoc verum erat, neque, si fuisset, tunc erat in Ecclesia declaratum imò nec Adrianus aut Concilium Francoford. hoc vnquam declarant. Quod etiam est signum, non in eo sensu, sed in alio, quem diximus, rem hanc tractasse ac definiuisse.

*Quis fuit
ut Elipandus
error.*

Atque hinc vterius sit verisimile, Elipandum non solum assertuisse, Christum, ut hominem, esse purum seruum Dei, sed etiam ex se fuisse obnoxium enicueque vili seruituti, etiam peccati, quia, si semel concipiatur ut purus homo, facile est, hæc & similia de illo sentire. Vnde in verbis Elipandi, quæ partim ex eius confessione supra retulimus, partim in discursu illius Concilij indicantur, multum significatur, tam in ratione seruitutis, quæ adoptionis, nihil amplius de Christo, quam de cæteris hominibus sensisse, quod fortasse etiam indicare voluit, appellando Christum leprosum: potius enim ab spiritali quam à corporali lepra appellationem illam sumplisse videtur. Item ob hanc causam magis admiratur Adrianus, grauiusque illum reprehendit, quod Christum appellauerit seruum, quam filium adoptiuum, quod certe sine causa fecisset, si Elipandus in alio sensu locutus fuisset, cum Sancti communiter vocent Christum, ut hominem, seruum, non autem adoptiuum. At verò in dicto sensu inre admiratur, quod seruitutem, etiam ut ex peccato oriri potest, Christo attribuerit. Et fortè etiam ob hanc causam sæpe declaratur in illo Concilio, Christum, non solum, quia Deus est, sed etiam, quia ex Spiritu sancto conceptus est, non fuisse seruum, quod est verum de seruitute ut includit omnem illam imperfectionem non verò de seruitute ad Deum, quæ ex sola creatione seu effectione oritur. Quod si cui incredibile videatur, Elipandum in tam apertum & blasphemum errorem incidisse, ut crederet Christum aliquando habuisse peccatum: responderetur in primis, si semel credidit, illi esse purum hominem, facile potuisse in eum errorem labi. Deinde nobis hoc non constare, nec necessariū est hoc illi imponere, sed solum credimus, assertuisse, Christum fuisse pure seruum, antequam fuerit in filium adoptatus: itaque de illa seruitute fuisse locutum, ac si ille homo Christus eiusdem esset conditionis & originis, cuius nos sumus.

Atque hinc tandem probabile mihi est, ad eliminandum & detestandum hunc errorem, voluisse etiam Adrianum dicere, Christum simpliciter & absolute non esse à nobis appellandum seruum: & hac ratione totis viribus conatum esse, explicare veteris testamenti Scripturas, ut non nisi per metaphoram in eis Christus, seruus appelletur: nam licet illa testimonia possint alio modo exponi, ut à Patribus declarantur, sicut in superioribus visum est, tamen Adrianus, vel noluit aliam interpretationem uti, quia ea visa est accommodatior ad rem, de qua tunc agebat ne aliquam occasionem relinqueret hæreticis abutendi in Christo illa serui appellatione: vel certè, si

eam interpretationem aut vnica aut omnium optimam existimauit, id ad fidem non pertinet, sed ad priuatam ipsius Pontificis opinionem. Et similiter, quod Adrianus ait, in nouo testamento nunquam Christum, ut hominem appellari seruum, ad Deum dominum eius, in aliquo sensu verum est, scilicet, has expressas appellationes, & sub his nominibus in nouo testamento non reperiiri, quod est certè verum, & merito fuit à Pontifice obseruatum ad obstruendam hæreticorum ora, qui male appellatione serui utebantur. Non potuit tamen negare Pontifex, quin eo modo, quo in vero & Catholico sensu Christus, in quantum homo, seruus dicitur, æquiualeat saltem ea appellatio in nouo testamento reperiatur, ut ex variis locis, & Sanctorum interpretationibus ostendimus. Neque est, cur credamus, Pontificem voluisse hoc negare, quamuis id tacuerit, quia eo tempore, ad eam causam, de qua tractabatur, iudicauit tunc magis expedire. Quamquam, licet in sensu & expositione illorum testimoniorum aliter sentiret, eius expositio ad fidem non pertineret, quia (ut læpe dixi, & est communis doctrina) in his decretis solum pertinet ad fidem definitio intèra, seu damnatio erroris, non verò omnia quæ in causæ discussione vel probatione afferuntur. Atque hæc sunt quæ dicenda occurrunt de sensu illius definitionis, & totius doctrinæ illarum epistolarum Adriani, & Concilij Francoford. quæ magis confirmabuntur ex his, quæ de adoptione inferius dicemus.

Vnum vero hic adiciere non omittam (quod, quæso, lector animaduertat) non commendari, sed detrahi potius auctoritati Adriani & Concilij, si dicamus, voluisse damnare locutionem illam in eo sensu, quo ab innumeris Patribus assertitur, nullo vel ex Scripturis sacris, vel ex aliis principijs fidei adducto fundamèto. Existimare autem, eos motos fuisse ad damnandam illam sententiam, quæ nunc ab scholasticis docetur, aut Elipadum in eodem sensu, ex sola illa ratione, quod vnio hypostatica excludat seruitutem, propter communicationem bonorum, quam inter Deum & hominem facit, valde alienum est à grauitate Ecclesiasticæ definitionis. Nam, licet huius infallibilitas, non ex humanis rationibus, sed ex Spiritu sancti assensu oriatur, tamen Spiritus sanctus non vult, vel ex parte sua miraculose hoc facere, neque ex parte hominum permittere ut temere fiat: & idèd nunquam infallibilis & Ecclesiastica definitio sit, nisi aut ex apertis testimonijs Scripturæ, aut ex sufficiente traditione, aut certe ex rationibus ita vrgentibus, ut euadens sit, quod definitur in reuelatis, & antea definitis contineri. In præsentia autem hæc omnia concurrebant ad damnandum errorem Elipandi in sensu explicato, ad negandam autem Christo ut homini omnem propriam seruitutem respectu Dei, ex Scriptura vel traditione nihil inuabat, nam potius docet contrarium. Ratio autem illa quam licet inefficax, satis (ut existimo) constat ex dictis. Non est ergo verisimile, in eo sensu causam hæc esse tractatam à prædictis Pontifice & Concilio.

Hactenus responsum est ad primum fundamentum contrariæ sententiæ. Nunc dicendum est ad singula testimonia, quæ in secundo fundamento adducuntur. Ad primum quod est Chrysost. respondetur, eum non loqui de naturali conditione serui, sed de usu & ministerio serui. Vnde ex illo loco, si integre legatur, potius confirmatur nostra sententia. Ad quod primum expendo illa verba, *Sicut seruus factus est, sic & Pontifex & minister*. At Christus non putatur tantum aut metaphorice Pontifex factus est, sed verè ac propriè ut q. 22. videbimus: ergo eodem modo factus est seruus. Rursus, Christus ascendens in celum non amisit dignitatem Pontificis: neque conditionem ministri, in actu primo (ut sic dicam) nam & est Pontifex in æternum, & quantum est ex se Christus ut homo semper est aptus ad ministran-

nistrandum Deo, in omnib. quæ Deo placuerint, sed quantum ad vsum dicitur in cælo non exercere munus ministræ, aut Pontificis, scilicet, quantum ad ea ministeria, quæ inferioris sunt ordinis, vel ad statum viæ, & carnis passibilis pertinebant. Igitur eodem modo, quantum ad conditionem humanæ naturæ, semper manet seruus, tamen quantum ad vsum earum actionum quibus non tantum Deo, sed etiam hominibus dicitur Christus aliquando seruasse, reliquisse dicitur seruitutem. Hanc autem esse mentem Chrysostomi patet ab illis verbis, Noli igitur parare, cum Pontificem eum audis, quod semper Pontificali fungatur officio, &c.

Secundum testimonium erat Athanasij, cuius verba in eodem serm. 3. cont. Arianos satis sunt expressa in nostræ sententiæ confirmationem, vt vidimus. Quocirca in reliquis locis illius sermonis solum intendit, Christum neq. esse neq. posse appellari seruū ratione suæ personæ, sed tantum ratione assumptæ naturæ, illa autem verba, scilicet, dici Christum, seruū appellatione, non veritate, in Athanasio non reperio: quod si reperirentur, referenda essent ad suppositum, quod secundum se reuera non est seruus, sed in quantum homo ratione assumptæ naturæ illam suscipit denominationem.

Tertium testimonium est Eusebij Emiseni, quod in his homilijs Eusebij, quas apud me habeo non inuenio, tamen vbicunq. illa verba inueniantur, satis ex eis colligitur, autorem loqui de seruitute peccati. Quod enim dixerat illis verbis, *Subuenire peccato non poterat, simili peccato obnoxius*, explicat per illa, *Nec subuenire pro seruū subiectus legibus seruatus*. Et ab hac seruitute & conditione, concludit, debuisse esse liberum eum, qui pro alijs offerendus erat.

Quartum erat Leonis, de quo satis dictum est, & offensum, eum loqui de seruitute peccati. Quintum erat Augustini, qui in priori comparatione Moyfis & Christi loquitur planè de puro seu omnino seruo, qui ita sit seruus, vt non sit etiam dominus. Et probabiliter ex eo loco & similibus colligi potest, Christum non simpliciter, sed solum cum determinatione, vt homo, posse seruū appellari, de quo dicemus sectione seq. Sextum erat Cyrilli Alexandrini, de cuius sententia satis ex dictis constat. In citato autē loco aperte loquitur contra Nestorium, & in virtute contra Elipandum, & contra omnes, qui *audent dicere* (hæc enim sunt verba Cyrilli) *quod ex semine Abraham hominē sibi ipsi adaptauit Deus, & communicauit illi dignitatem gloriæ & honoris ac filiationis*. Et infra, *Non enim ex homine Deus factus est Christus, vt dixi, sed Deus existens Verbum factum est caro, hoc est homo*. Exinanitus vero esse dicitur, eo quod ante exinanitionem plenitudinem habuit in propria natura secundum quam intelligitur Deus, non enim ex eo, quod dicitur, *iniqui quippiā sit, ad plenitudinem peruenit* (quod aiebat Elipandus, ex quodam seruo factum esse filium Dei) sed magis ex diuinis dignitatibus, & ineffabili gloria humiliatus se ipsum, non humiliter existens, homo, exaltatus & glorificatus. In hoc ergo eodem sensu subdit citata verba, *Acceptit autem formam serui vt liberi*. Ita enim est seruus, in quantum homo, vt tamen ipsum suppositum sit liberum & dominus omnium. vnde subdit: *Non seruus existens ad liberatū rediit gloriam*. Hæc enim erat propria, & fere in eisdem terminis sententia Elipandi, quæ illis verbis refutatur: nam hic reuera est planus sensus verborum Cyrilli, vt ex contextu citato constat. Etenim non affirmat in hac vltima propositione, Christum non seruū, ad libertatis rediisse gloriam, ita vt illa particula, *non seruus*, infinitanter sumatur, vt Sophistæ dicunt, sed negat, Christum prius fuisse seruū, & per incarnationem, ad quandam gloriæ participationem fuisse assumptum, quod Nestorius aiebat. Et hoc ipsum est quod subdit, *In similitudine hominum factus est, qui in forma, & in Patris aequalitate* (supple, erat) *non homo existens, vt se-*

ret in similitudine Dei, secundum participium locupletatus est: vbi non affirmat Cyril. Christum fuisse secundum participium locupletatum, sed potius negat, Christum fuisse hominem secundum participium locupletatum, vt fieret in similitudine Dei: quia potius fuit ipsemet Deus in similitudinem hominum factus, vt proxime antea dixerat.

Septimus erat Theodoretus in cuius verbis nullā vis fieri potest, quia Nestorianus erat, cum illa scripsit: & in eodem loco ait, quod formatū est in vtre Virginis, non fuisse Deum Verbum, sed serui formam, id est, seruum hominem, quod aiebat Elipandus. Cū ergo dicit, post vñionem cessasse seruitutis nomen, appellatione tantum intelligit, eo modo quo Nestoriani aiebant hominem Christum vocari Deum.

Solus Damascenus aliquid negotij nobis facessit. Cuius sententia, si communi sententiæ Patrum contraria existeret, non esset certe illi præferenda. Præsertim quia ratio, qua Damasc. vtitur, parū momenti habere videtur, licet enim colligit, seruus est ex his quæ dicuntur ad alterum. si ergo Christus est seruus, alicuius erit seruus: sed Christus nullius est seruus. Quod probat, quia non est sui ipsius seruus: ergo nec Patris: ergo nullius. Qui discipulus in eadem forma fieri posset de appellatione subiecti, nā ex illo sequitur, Christum non esse subiectum, nam etiam subiectio est ex his, quæ ad alterum dicuntur: sed Christus non est subiectus sibi, quia hoc est diuidere personam eius, vt dicitur in concilio Ephesino in epist. ad Nestorium, quæ est 10. Cyrilli: ergo neq. est subiectus Patri: alias non omnia, quæ habet Pater, haberet Filius: ergo nullus est subiectus. Et constat Christum, vt simpliciter, vel saltem vt hominem vere dici subiectum, vt supra ostensum est. Sicut ergo de relatione & denominatione subiecti dicendū necessarium est, Christum hominem esse subiectum Patri, sibi autem ipsi non dici subiectum, non quia aliquid subiciatur Patri, quod nō subiciatur Filio, vt Deo, sed propter distinctiōnem personæ, quæ in illa locutione absolute prolata indicatur: vnde cum addito vere dicitur Christus vt homo subiectus sibi vt Deo: ita dici poterit de relatione seruitutis: non ergo apparet efficax ratio Damasceni. Vt certe, si è contrario ex ratione auctoris colligendus est eius sensus, alterum è duobus dicendum est. Primum est, Damascenum, ad summum, docuisse, Christum non esse simpliciter seruū nominandum: hoc n. probabiliter suadet illa ratio, non verò cum determinatione, in quantum homo, cū illa adhibita, verè dicatur Christus in quantum homo seruus sui ipsius, vt est Deus, neque sit inconueniens, eundem esse sui ipsius seruū secundum diuersas naturas. Secundū est Damascenum eodem sensu negasse, Christum esse seruū, quo id negauit Adrian. Pap. & quo id affirmabāt Nestoriani & postea Elipandus, scilicet, quod Christus sit omnino aut purus seruus. Et hoc modo exposuit Damasc. D. Tho. hic, ar. 2. in Corp. & ad primum. Quare cum de humanitate Christi Damasc. ait, *As cum semel ei personaliter vnita sit, quoniam iam patet in seruilem classem redigetur per seruilem classem*, nihil aliud intelligendum puto, nisi existētiam in seruili persona seu constitutionem eius, qui ex se sit pure ac simpliciter seruus. Et in hoc sensu benè probat ratio Damasceni Christum non esse seruū sui ipsius, & appellationem serui & hoc sensu diuidere Christi personam.

Tertium argumentum ex Scripturis, quod negatiuum tantum erat, satis est ex dictis solutum, cū ostenderimus, & in veteri testamento reperiri, & in nouo satis insinuari. Quid verò ad Adrianum, qui aliter ea loca interpretatur, responderi possit, iam diximus. Alia verò loca Damasceni ibi citata nō rectè exponi, & quis sit eorū sensus, inter confirmandā nostram sententiam ex nouo testamento declarauimus. Deniq. quodammodo etiam in alijs locis ibi citat-

Damasceni difficile testimonium explari natur.

Ad Scripturæ loca prima sententia responsio.

Ad ratio-
nes prima
sententia

citatis distinguatur Christus ab alijs seruis Dei, nam A
etiam diximus, distingui scilicet, ut à purè seruis.

Ad quartum ex rationibus respondetur. Ad pri-
mam negatur consequentia, quæ ex adoptiua filiati-
one fit ad seruitutem. Ratio autem à D. Tho. citatis
locis redditur, quia filiatio respicit solam personam:
seruitus autem etiam naturam. Sed est ratio diffici-
lis, præsertim quia idem D. Tho. hic ar. 1. ad 2. dicit,
etiam naturam non dici propriè dominam aut ser-
uam, sed personam secundum naturam seu rationem
naturæ. At idem est de filiatiōe, nam, licet natura
etiam non dicatur filia, tamen persona secundum il-
lam, seu rationem illius dicitur filius: ergo quoad hoc
parua aut certe nulla est differentia. Addendum er-
go est, adoptionem dicere, non quamcumque filiatiō-
nem, sed talem, quæ repugnet supposito diuino et-
iam in assumpta natura: quia intrinsece requirit per-
sonam extraneam, diciturque filiatiōem omnino ab
extrinseca beneuolentia prouenientem: & hac rati-
one includit negationem repugnantem diuine per-
sonæ, ut latè q. 23. videbimus: at verò relatio serui-
tutis non requirit, nec connotat necessariò aliquam
imperfectionem vel negationem repugnantem di-
uinæ personæ secundum se, & maxime, si non sim-
pliciter, sed cum determinatione assumptæ naturæ
ei attribuitur.

Ad vltimam rationem cōcedo in primis, ad pro-
priam seruitutem non sufficere solam obedientiæ
subiectionem, quamuis certè Ildor. lib. 2. de propr.
ser. nu. 5. seruitutem nihil aliud esse dicit, quàm ne-
cessitatem seruendi, obedire autem, seruire est: si
ergo obedientia ex necessitate nascatur, seruitus di-
ci potest, aut certe seruitutem supponere: Christus
autem ut homo ex necessitate seu debito obedire
debeuit: potest ergo illa dici quædam seruitus: & ita
videtur loqui D. Tho. hic. Sed, esto aliquid amplius
ad seruitutem requiratur, illud certe nō est negatio
communicationis in bonis; in qua totus discursus
rationis illius fundatur, qui à nobis satis refutatus
est, quia communicatio non impedit seruitutem,
nisi ad æqualitatem perueniat, quæ in Christo qui-
dem simpliciter reperitur, non tamen in Christo ut
homine, ut satis declaratum est. Vnde retorqueri
potest argumentum, quia Christus ut homo nō est
supremus dominus, vel aliarum rerum, vel suæ hu-
manitatis, vel suarum actionum: ergo ut sic est sub
supremo domino: atque adeo est seruus eius. Si quid
ergo stricta seruitus ultra subiectionem addit, solū
est, quod nō solum is qui seruus dicitur, alteri ut su-
periori parere tenetur, sed etiam quidquid est & ha-
bet, sub illius dominio & potestate existit, ideoque
eum ut dominum reuereri ac colere tenetur: loqui-
mur enim de rationali seruo. Hæc autem conditio
vere conuenit Christo ut homini, ut per se constat,
& nihil derogat diuinitati ei, magis quàm quod, ut
homo, sit à Deo conditus, & à Deo pendeat in omni-
bus, tam physice, quem moraliter, ut sic dicam.

Ad replicam autem in illa ratione insinuatam,
scilicet, quod hæc conditio reperiri potest in subdi-
to non seruo, negatur assumptum, quia hoc ipso, quod
aliquis est omnino sub dominio & potestate alteri-
us, & in omnibus tenetur illi parere: & dominus illo
ut potest pro suo arbitrio in omnem usum est verè
ac propriè seruus. Vnde, si inter homines fingamus
patrem habere omnem huiusmodi potestatem &
dominium in filium naturalem, ille esset seruus, ta-
men, sicut pater non haberet illam potestatem à na-
tura, sed ex aliquo pacto vel iure positivo, ita talis
filius nō esset seruus patris naturali seruitute, sed hu-
mana vel ciuili, quæ introducta quidem non est, nō
repugnat tamen excogitari aut introduci: neque et-
iam repugnat eundem esse naturalem filium & ser-
uum ciuilem: tunc autem, quamuis in illo filio ma-
neret radicale ius, ut sic dicam, ad bona patris, vel
potius fundamentum, quo à natura habet, ut patri

succedat in bonis, si aliunde non impediatur: tamen
proxime non haberet morale ciuile ius ad hæredi-
tatem paternam, quia ex vi seruitutis posset hoc ius
re priuari: tamen quia hoc non est & ostentaneum na-
turali iuri, nec illi coniunctioni & æqualitati natu-
ræ & originis, quæ est inter patrem & filium natu-
ralem: ideo talis seruitutis modus non est positio ius
re introductus, neque permixtus.

Et hinc responderi potest ad obiectionem, si in
hunc modum fiat, nam seruo repugnat habere con-
naturale & intrinsecum ius ad bona & hæreditatem
domini propter quod, ut supra dicebam, etiam iure
ciuili, statim ac seruus adoptatur in filium, desinit ef-
se seruus, quia incipit habere ius ad hæreditatem,
quod repugnat seruituti: sed Christus ut homo ha-
bet intrinsecum & naturale ius ad diuinam hæredi-
tatem: ergo non potest ut sic esse seruus. Vnde etiam
Ioan. 8. dicitur. *Seruus non manet in domo in æternum.*
Sed ad hoc testimonium iam supra diximus ibi esse
sermonem de seruitute peccati. Ad argumentum
verò primū in genere dici potest, habere ius ad bo-
na domini, quæ sint omnino eadem, vel æqualia cū
his, quibus dominus fruitur, fortasse repugnare ser-
uituti: habere tamen ius ad quandam participatio-
nem illorum bonorum cum quadam subordina-
tione & dependentia à domino, non repugnare ser-
uituti naturali. Hac enim ratione, inter alias, quæ
uis humana seruitus per adoptionem tollatur, diui-
na verò non tollitur per diuinam adoptionem, ut
supra dixi: quia, nimirum, filij Dei adoptiui, licet re-
cipiant ius ad hæreditatem Dei, non tamen cum æ-
qualitate, neque ut in ea sint aliquādo supremi do-
mini, sicut suo modo filius adoptiuius hominis fu-
turus aliquando est in hæreditate patris. Christus
autem, in quantum homo, licet habeat ius connatu-
rale ad hæreditatem, non tamen secundum æquali-
tatem, sed secundum participationem cum subor-
dinatione & dependentia à Patre & domino. Ad-
denda deinde est differentia inter seruitutem hu-
manam & diuinam: nam respectu Dei seruitus quæ
præcise oritur ex potestate, quam Deus habet in su-
am creaturam, est intrinseca & connaturalis: ex quo
fit in primis ut separari non possit: deinde etiam fit,
ut nullam vilem conditionem, ut sic dicam, in crea-
tura requirat, præter intrinsecam imperfectionem
& dependentiam, quam dicit creatura: vel quod se-
re idem est (non requirat carentiam alicuius digni-
tatis vel excellentiæ, cuius creatura sit capax: quia
Deus non amittendo suum supremum dominium
potest creaturæ suæ communicare bona sua, quan-
tum vulerit, seu quantum ipsa capax fuerit. At ve-
rò seruitus humana non est naturalis, sed ab homi-
nibus introducta. Vnde eas conditiones requirit
quæ arbitrio hominum constitutæ sunt. Quia hæc
seruitus, & vilem conditionem & statum hominis
secum affert, & in penam grauissimam introducta
est, ideo conditiones omnes ingenuitatis & nobili-
tatis excludit: & hac ratione differt etiam hæc serui-
tus à diuina, quod seruus iure ciuili non est capax
proprij domini, seruus autem Dei est verè dominus
supernaturalium etiam bonorū, quamuis sub do-
minio Dei. Vnde etiam fit, ut seruitus hæc humana
excludat omne ius & consortium cum domino in
omni genere bonorum: ac propterea etiam filiatio
adoptiua humana excludit talem seruitutem: quæ-
uis adoptio Dei, ut dixi, illam non excludat. Atque
ita optima ratione constat, quomodo Christo ut ho-
mini non repugnet simul filiatio naturalis & serui-
tus respectu Dei: nam hæc relationes inter se non sunt
repugnantes, quia nullas conditiones contrarias aut
oppositas requirunt: præsertim cum & Deum sub
diuersa ratione respiciant, & diuersa habeant fun-
damenta, nam seruitus fundatur in natura humana
secundum naturalem conditionem eius: filiatio ve-
rò in gratia vniōis. Quo etiam fit, ut aliter dicatur
Chri-

Christus, in quantum homo, seruus, quam filius: dicitur enim filius specificatiue tantum non reduplicatiue, seruus autem vtroque modo, quia in humanitate seruus est, & quia homo, ideo & seruus.

Denique hinc etiam solum manet exemplum de vinculo coniugij humani, quod tollit seruitutem ex quo fieri videtur, maiori ratione vinculum vnionis hypostaticæ excludere ab humanitate omnem conditionem seruitutis, ratione cuius possit Christus vt homo appellari seruus. Sed, si hæc coniectura quicquam probaret, eodem modo posset concludere coniunctionem, quam B. Virgo habet cum Deo ratione maternitatis, debere ab illa excludere veram seruitutem: quia, siue physice, siue moraliter res consideretur, non est minor, imò maior illa coniunctio, quam fit in hominibus inter virum & uxorem. Negatur ergo similitudo seu consequentia, quia seruitus ad Deum est intrinseca & connaturalis, & nobilissima: seruitus autem humana est extrinseca & ad placitum hominum introducta, atque adeo ignobilis, vt merito non admittat eam æqualitatem & familiaritatem, quæ inter virum & uxorem esse debet.

SECTIO II.

Virum Christus cum sola determinatione, vt homo, possit dici seruus, vel etiam sine illa.

Primum supponimus, ex parte prædicati, seruus, posse esse ambiguitatem & æquiuocationem, & ideo oportere ita illa voce vti, vt ex adiunctis satis constet, in bono & Catholico sensu seruitutem Christo attribui. Difficultas ergo est, an loquendo de illa nobili seruitute, quæ Christo vt homini conuenire potest, in proprietate & rigore sermonis possit de illo prædicari sine determinatione, in quantum homo, vel tantum cum illa. In qua difficultate, etiã est certum conuenientius esse illam determinationem addere, vt hic D. Th. admonuit, ad tollendam omnem ambiguitatem & suspensionem erroris.

De rigore autem sermonis D. Th. indicat etiam sine illa determinatione veram esse locutionem, nam solum ait, potius esse hoc prædicatum attribuendum cum determinatione. & quia hoc prædicatum æquiparat cum esse subiectum, quod supra diximus posse sine determinatione prædicari de Christo. Et confirmari potest hæc pars testimonijs, præcedente sectione adductis, nam quado Sancti Christum seruum appellant, scpe sine illa determinatione loquuntur: imò & Scriptura ita loquitur: cur ergo nos etiam non poterimus ita loqui? Negandum enim non est, quin Sancti in rigore & proprietate sermonis loquantur. Ratione probari potest, quia si cum determinatione est vera locutio, etiam erit sine illa, quia illa determinatio non extrahit subiectum à propria significatione, nec diminuit illam (vt sic dicam) ergo rectè sequitur, Christus in quantum homo est seruus, ergo Christus est seruus, non enim fit illatio à dicto secundum quid ad simpliciter, sed à non amplo ad amplum affirmatiue.

Prima conclusio. In hac re certum in primis esse videtur, Christum non posse simpliciter dici seruum Verbi aut Filij Dei: hoc enim est, quod Concilium Alexandrinum tradidit in epistola 10. Cyrilli, quam recipit Concilium Ephesinum, vbi sic legitur. Verbum Dei carni secundum hypostasim vnitum, omnium quidem Deus est, omnibusque dominatur: at sui ipsius nec seruus est, nec dominus: stultum enim est, imò & impium, ad hunc modum sentire aut dicere. Et ratio ibidem redditur: ne vnum Christum, & Filium, ac dominum, in duos scindamus. Et ideo anathema, & damnatum Cyrillus hanc propositionem, Verbum est Dominus Christi: & in defensione eiusdem declarat, illud esse dictum contra Nestorium, qui Christum à Verbo personaliter distinguebat. Et eandem sententiam significauit Damas. loco supra

Fr. Suarez, Tom. 1.

A tractato, ex li. 3. de fide, c. 21. vbi magis explicat rationem à Cyrillo indicatam: nam seruus dicitur relationem ad alterum, & ideo, si Christus dicitur seruus Verbi aut Filij Dei significatur, Christum esse alium à Filio Dei: & ideo illa locutio simpliciter est neganda. At vero cum addito, si Christus, in quantum homo, dicatur seruus Verbi aut sui ipsius, in quantum est Deus, non erit falsa locutio: vt hic art. 2. sentit D. Tho. & colligitur August. 1. de Trinit. c. 7. & supra dictum est de hoc prædicato subiectum aut minor: nam eadem est horum ratio. Addita enim illa determinatione, satis declaratur, non secundum diuersitatem suppositorum sed naturarum, dici Christum vt hominem sui ipsius seruum: nam licet idem secundum eandem naturam non possit esse sui ipsius seruus, tamen secundum diuersas non repugnat, nam hæc relatio, quamuis denomet suppositum ratione naturæ, tamen vt reperiri possit, non requirit distinctionem suppositorum, sed naturarum: sicut in superioribus dicebamus de relatione subiecti satisfaciens, & similibus.

B Difficultas vero est, an etiam respectu Dei Patris, vel Spiritus sancti, sit etiã necessaria determinatio: nam tunc iam cessat prædictum inconueniens, quia Christus est persona distincta à Patre & Spiritu sancto: & ideo, licet in ea locutione, Christus est seruus Patris, inuoluatur personarum distinctio, nihil falsum significatur: & hoc etiam satis esse videtur, vt possit simpliciter dici seruus Dei, quia licet, Deus possit supponere pro persona Filij, tamen quia nomen Deus potest etiam supponere pro persona Patris, ex vi suæ significationis & suppositionis admittit personarum distinctionem, quomodo dicitur Deus de Deo genitus: ergo etiam poterit dici Christus seruus Dei. Et eadem ratio, licet Verbum non possit absolute dici Deus aut dominus Christi, tamen Pater dici poterit Deus Christi, sicut ipsemet Christus eum appellauit, Ioan. 20. cap. & similiter poterit dici dominus Christi nam hæc duo, vel sunt idem, vel vnum ex alio sequitur, vt supra diximus. Ac denique eadem ratione poterit dici Christus absolute seruus. quamuis non addatur vel explicetur terminus seruitutis, quia hoc non semper est necessarium in huiusmodi prædicatis relationis. Et similiter dici poterit Christus habere dominum, vel Deum, propter eandem causam.

D Nihilominus tamen probabilius cenſeo, in rigore sermonis, non esse dicendum Christum seruum sine determinatione, vt homo, vel, in quantum homo, vel secundum humanitatem, siue hæc determinatio expressè addatur, siue implicite subintelligatur, quod frequentius contingit, quando illa propositio non solitarie profertur, sed in alicuius sermonis progressu, in quo ex antecedentibus & sequentibus satis constat locutionis sensus, & hoc fere modo inuenitur hæc locutio in Scriptura & Patribus. Ratio vero, ob quam hæc determinatio requiratur, in primis reddi potest ex Damasc. supra, quia, si Christus non potest dici simpliciter seruus Verbi: ergo nec seruus Patris, (& à fortiori nec Spiritus sancti) ne aliquem seruum videatur habere Pater, quem non habet Filius: ergo nec Dei seruus dici potest, quia neque ratione personarum potest id verificari, nec ratione humanitatis Dei vt sic, id est, vt absolute & essentialiter subistentis, quia vt sic etiam non distinguitur personaliter à Christo, vt possit Christus, eius seruus simpliciter dici: igitur nec potest dici Christus absolute seruus, non explicato termino, quia nullus seruus inuenitur. Ex qua ratione videtur colligi hoc generale principium, in quo ipsa fundatur, prædicata relatio, quæ in humanitate aut ratione humanitatis Christo conueniunt, si non possunt simpliciter dici de ipso respectu Verbi, non posse etiam dici respectu Patris, aut Dei, aut simpliciter sine expressione termini, ne sequatur illud inconueniens, vt aliquid Pa-

Secunda conclusio.

Mmm ter